

Рівненський державний гуманітарний університет
(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут психології та педагогіки РДГУ Психолого-природничий факультет
(повне найменування інституту, назва факультету(відділення))

Кафедра вікової та педагогічної психології
(повна назва кафедри(предметної, циклової комісії))

ДИПЛОМНА РОБОТА

На здобуття освітнього ступеня «Магістр»

НА ТЕМУ:

«Психологічні особливості ставлення підлітків до вивчення іноземної мови»

Виконав: здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
VI курсу, групи МП-61
спеціальності 053 «Психологія»

Заговора Лілія Іванівна

Науковий керівник:
канд.пед.наук,професор

Безлюдна Валентина Іванівна

Рецензент:
канд.психол.наук, доцент

Іванюта Ольга Володимирівна

Рівне - 2020

ЗМІСТ

Вступ	3
 Розділ 1. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ	
1.1. Мова як основний засіб спілкування.....	7
1.2. Сутнісні характеристики вивчення іноземної мови.....	13
1.3. Вікові особливості вивчення іноземної мови.....	19
Висновки до 1 розділу.....	24
 Розділ 2. МОТИВАЦІЙНІ ОСНОВИ ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ ПІДЛІТКАМИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ	
2.1. Огляд теоретичних уявлень на проблему мотивації.....	26
2.2. Психолого-педагогічні фактори формування мотивації.....	29
вивчення іноземної мови в учнів.....	35
Висновки до 2 розділу.....	
 Розділ 3. СТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІНОЗЕМНА МОВА»	
3.1. Завдання та методика емпіричного дослідження.....	36
3.2. Дослідження мотиваційного компоненту вивчення іноземної мови підлітками.....	37
3.3. Ефективність корекційних методів при формуванні позитивного ставлення учнів до вивчення іноземної мови.....	61
Висновки до 3 розділу.....	74
Висновки	76
Список використаних джерел	78

Додатки.....	84
--------------	----

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасному інформаційному світі, завдяки тісним міжнародним контактам, знання іноземних мов є особливо актуальним. Володіння іноземними мовами дозволяє отримувати доступ до різноманітних зарубіжних сайтів та друкованих видань, надає можливість відвідувати тренінги, міжнародні конференції. Велика кількість засобів комунікації і спілкування також орієнтовані на людей, які знають іноземні мови. Сучасний спосіб життя висуває нові вимоги до випускників шкіл, які хочуть йти в ногу з часом. Крім вміння обробляти великі обсяги інформації, окрім знання комп'ютерних технологій важливим є і володіння іноземними мовами..

Знання іноземних мов є невід'ємною складовою освіти успішної людини, адже сучасний спеціаліст повинен не тільки добре орієнтуватися у своїй професійній галузі, а ще й вирішувати поставлені задачі в умовах іншомовної комунікації.

Не завжди сучасні підлітки використовують надану їм можливість вивчати іноземні мови в школі. Учням не вистачає терпіння, позитивного налаштування, а найчастіше – мотивації. Тому педагоги постійно перебувають у пошуку ефективних методів навчання та способів залучення дітей до вивчення іноземних мов.

Актуальність даної теми визначається також і тим, що вивчення і використання іноземних мов завжди надає більше можливостей реалізувати себе, побудувати успішну кар'єру в майбутньому. Тому в освітній практиці постійно підвищується інтерес до психологічних особливостей навчання та опанування іноземними мовами.

Стан наукової розробленості теми. Проблеми мотивації присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців А.К. Маркової[31], О. М. Леонтєва[25], С. Л. Рубінштейна[41], Л. І. Божович[6], Є. П. Ілліна[18], Н.О. Арістової[2], В.Г. Асєєва[4], Х. Хекхаузена[54], А. Маслоу[33],

Вивченням мотивації навчальної діяльності займалися А.П. Авдєєв[1], В.А.Артемов[3], В.О. Климчук В.В[21], Горбунова[21], Т.В.Череповська[58], М.Ф. Падура[58], Р.І. Цветкова[58], О. М. Дуброва [13], І.О. Зимня[15]

Проблемам мови та мовлення присвятили свої дослідження Виготський Л.С [7], І.О. Зимня[15], О.М.Леонтєв [27], О.М. Лозова [29], О. Р.Лурія [30], В.Г.Тилець [54], О.Д.Хомська [57], В.О.Демарева [12], І.М. Горєлов [9], Н.Н. Данилова [11], Л.О. Калмикова [20], Ю.М. Крилова-Грек[23], О.О. Белявськ [5], Л.І. Казанцева [19] та ін.

Мета роботи – виявити та проаналізувати психологічні особливості ставлення сучасних підлітків до вивчення іноземної мови та розробити комплекс вправ, спрямованих на формування позитивного налаштування учнів до вивчення німецької мови.

Завдання роботи було сформульовано відповідно до мети дослідження:

- визначити мову як основний засіб спілкування;
- виокремити сутнісні характеристики вивчення іноземної мови;
- охарактеризувати вікові особливості вивчення іноземної мови;
- узагальнити теоретичні уявлення на проблему мотивації;
- здійснити аналіз психолого-педагогічних факторів формування мотивації вивчення іноземної мови в учнів;
- виокремити завдання та методики емпіричного дослідження;

- навести методологічні засади проведення психолого-педагогічного дослідження мотиваційного компоненту вивчення іноземної мови підлітками;
- виявити ефективність корекційних методів при формуванні позитивного ставлення учнів до вивчення іноземної мови.

Об'єктом дослідження є ставлення сучасних підлітків до вивчення іноземної мови.

Предметом дослідження є мотивація як рушійний психологічний чинник вивчення підлітками іноземної мови

Методика дослідження. Робота написана з використанням методів теоретичного та емпіричного аналізу проблеми. Для обробки отриманих результатів було застосовано такий метод статистики як кореляційний аналіз за Спірменом.

Наукова та практична значущість дипломної роботи полягає в тому, що в ній узагальнюються матеріали різних науковців щодо впливу мотивації на вивчення іноземної мови, про вікові особливості вивчення іноземної мови.

Окремі положення роботи, висновки та рекомендації можуть бути використані вчителями іноземної мови. А також матеріали дослідження можуть стати важливим підґрунтям при підготовки до психологічних тренінгів та уроків німецької мови.

Апробація роботи. Окремі положення наукової роботи були апробовані під час виступу на звітній науково-практичній конференції РДГУ (2020р). За матеріалами дослідження підготовлена стаття:

Заговора Л. Вплив мотивації на ставлення підлітків до вивчення іноземної мови // Психологічний дайджест. – 2020. - №2

Обґрунтування структури дипломної роботи обумовлена логікою розгляду теми. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів,

висновків, списку використаної літератури та неопублікованих джерел і додатків.

В першому розділі роботи охарактеризований психологічний дискурс мовленнєвої діяльності та мови.

Другий розділ присвячено визначенню мотиваційних основ оволодіння іноземною мовою підлітками в процесі навчання.

У третьому розділі проаналізовано ставлення підлітків до оволодіння іноземною мовою у процесі вивчення навчальної дисципліни «Іноземна мова» та запропоновано корекційні методи для формування позитивного ставлення учнів до вивчення іноземної мови.

Вступ до магістерської роботи формує її сприйняття, висновки узагальнюють досягнуті результати дослідження та висвітлюють основні аспекти теми.

Гіпотеза дослідження. В основу дослідження покладено припущення про те, що ставлення підлітків до вивчення іноземної мови тісно пов'язане з такими психологічними характеристиками учня як самооцінка, тривожність, учбова мотивація.

РОЗДІЛ 1

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Мова як основний засіб спілкування

Вся система ставлення людини до інших людей реалізується у спілкуванні, за допомогою якого відбувається передача суспільного досвіду. Поняття "спілкування" є одним із центральних у системі психологічного знання. Під час спілкування один з одним, відбувається взаємний обмін думками, інтересами, почуттями. У спілкуванні людина формується і самовизначається, виявляючи свої індивідуальні особливості [28, 343].

Спілкування відбувається засобами мови і реалізується через мовленнєвий процес.

Виникнення мови пов'язане з процесом становлення людини як суспільної істоти. Мова з'явилася як результат спільної трудової діяльності людей. Передумовами її виникнення були здатності видавати звуки та здійснювати рухи, які виступали способом спілкування, засобом задоволення потреби обмінюватися думками, пізнавати властивості предметів і явищ. Мова - суспільне явище, найважливіший засіб влаштування людських стосунків. За її допомогою люди здатні порозумітися, здійснюють обмін думками, набувають знань, передають їх нащадкам, мають змогу організувати спільну діяльність в усіх галузях людської практики [32, 191].

Мова - суто людський засіб спілкування в духовному і практичному житті людини і являє собою систему знаків для передавання, приймання і використання інформації [32, 191].

На індивідуальному рівні мова є одночасно і засобом, з допомогою якого організують безпосереднє спілкування, й умовою набуття узагальненого досвіду конкретною людиною, і формою існування цього досвіду в індивідуальній свідомості [20, 15].

С.Д. Максименко відзначає, що мова і мовлення не є тотожними поняттями. Мовлення - це акт вживання людиною мови для спілкування [32, 193].

Мова і мовлення тісно взаємопов'язані і являють собою єдине ціле [41, 291]. Мовлення – це насамперед діяльність спілкування – передачі об'єктивної або суб'єктивної інформації. Таким чином, мовлення – це мова в дії [28, 344].

С.Л. Рубінштейн визначає мовлення як діяльність спілкування за допомогою мови. Вчений зазначає, що мовлення – це форма існування свідомості (думок, почуттів, переживань) для іншого, яка слугує засобом спілкування з ним, форма узагальненого відображення дійсності або форма існування мислення [43, 443].

У психології досить довго мовлення вивчали тільки у поєднанні з мисленням. Хоча були представлені й окремі наукові праці, в яких психологи визначали мовлення як категорію, що виходить за межі зіставлення з мисленням. Саме така позиція щодо мовлення і свідомості зумовила подальші пошуки вчених в галузі психологічних досліджень мовлення [20, 4].

Сучасні психологія та психолінгвістика, вивчаючи питання перебігу мовленнєвої діяльності, ще не віднайшли єдиної цілісної системи поглядів як на механізми породження, так і на механізми сприйняття мовлення. Психофізіологи та нейрофізіологи розглядають мовлення як “...результат погодженої діяльності багатьох областей головного мозку...” людини [20, 4].

Фізіологічним підґрунтям мовлення є умовно-рефлекторна діяльність кори великих півкуль головного мозку. Подразниками для нього є слова, “сигнали сигналів” (І. П. Павлов), що замінюють безпосередні предмети та їх властивості [32, 193].

Мовлення як рефлекторний за своєю природою акт здійснюється за участю другої сигнальної системи та в тісному взаємозв'язку з першою сигнальною системою [32, 194].

Виділяють сенсорний (сприйняття і розуміння мовлення) та моторний (говоріння, письмо) відділи (зони) головного мозку. Центр сенсорного мовлення (зона Е.Верніке) породжує нервові зв'язки, завдяки яким звукосполучення з огляду на сенсорні відчуття утворюють слова. Центр моторного мовлення (зона П.Брока) регулює роботу артикуляторних органів, які продукують мовлення з безпосередньою участю в цьому процесі дихального апарату і м'язів брюшного пресу [20, 5].

О.Р Лурія стверджував, що існують дві цілком відокремлені системи кори головного мозку, кожна з яких має свою спеціальну функціональну характеристику. Перша з них пов'язана з роботою задніх відділів мозкової кори (гностичні зони) і забезпечує функцію прийому, переробки та збереження інформації, що надходить ззовні. Друга – з роботою передніх (премоторних і лобних) відділів кори (динамічні зони) і забезпечує функцію формування намірів, планів та програм поведінки, зіставлення ефекту дії з вихідною інтенцією й регулювання діяльності, що відбувається [20, 5],[30, 303].

Задні відділи лівої півкулі створюють умови для кодування інформації в парадигматичні системи мови. Система кори лівої скронєвої півкулі мозку забезпечує слуховий аналіз і синтез, виділення фонематичних ознак, вибір необхідного звучання із кількох альтернатив, можливість диференціювати різні звучання, розрізняти фонемі, комплекси звуків [20, 5].

Як зазначає Л.О. Калмикова зі співавторами, мовлення, будучи фактором індивідуального життя людини, без опанування певної мови є неможливе. Проте сама мова може існувати і незалежно від конкретної людини, має свої закони, які виходять за рамки психології [20, 15].

Є.Д. Хомська визначає мовлення як дуже складну психічну діяльність, яка поділяється на різні види та форми. Це специфічна людська психічна функція, яку можна визначити як процес спілкування за допомогою мови [57, 116].

Мовлення, як і всі вищі психічні функції людини, є продуктом тривалого культурно-історичного розвитку. У дитини мовлення формується залежно від міри її опанування мовою. Мовлення проходить декілька етапів розвитку, перетворюючись в розгорнуту систему засобів спілкування і опосередкування різних психічних процесів [57, 116].

Виділяють експресивне та імпресивне мовлення як два основні самостійні види, які мають різною психологічною будовою.

Експресивне мовлення – або процес висловлювання за допомогою мови – розпочинається із задуму (програми висловлювання), потім проходить стадію внутрішнього мовлення, а далі переходить в стадію розгорнутого зовнішнього мовленнєвого висловлювання (у вигляді усного мовлення або письма).

Імпресивне мовлення – або процес розуміння мовленнєвого висловлювання (усного чи письмового) – розпочинається зі сприйняття мовленнєвого повідомлення (слухового або зорового), потім проходить стадію декодування повідомлення (виділення інформативних моментів) після чого завершується формуванням у внутрішньому мовленні загальної смислової схеми повідомлення, її співставленням зі смисловими семантичними структурами і включенням до певного смислового контексту (розумінням) [57, 116].

Як відомо, спілкування відбувається засобами мовлення і реалізується через мовленнєвий процес. Таким чином формується мовленнєва діяльність. Це вид взаємодії між людьми в суспільстві.

Леонтьєв О.О. зазначав, що мовленнєва діяльність – це специфічне вживання мови для спілкування [28, 344].

І.О. Зимня розглядає мовленнєву діяльність як самостійний вид людської діяльності. Вчена аргументує це наявністю потреби, властивій саме цій діяльності та наявністю професійного втілення. Дослідниця припускає, що джерелом мовленнєвої діяльності в усіх її видах є комунікативно-пізнавальна потреба [16, 73].

Виділяють чотири самостійні форми мовленнєвої діяльності, дві з яких належать до експресивного мовлення, а саме: усне і письмове мовлення, а дві – до імпресивного: розуміння усного мовлення й розуміння письмового мовлення (читання) [57, 116].

Кожна з форм мовленнєвої діяльності має декілька мовленнєвих функцій. Усне мовлення може бути: активним (монологічне і діалогічне мовлення) чи повторним; називання (об'єктів, дій та ін.)

Письмове мовлення може бути самостійним або під диктовку – і тоді це вже різні мовленнєві функції, які мають різну психологічну будову.

Сукупність мовленнєвих функцій, об'єднаних в єдине ціле утворюють мовленнєву систему. Всі ці форми мовлення є складною, але єдиною функціональною системою, яка має багато характеристик, що відрізняють її від інших функціональних систем. Складність системи полягає в тому, що кожна з чотирьох підсистем, які в її входять, мають певну автономність і різні терміни формування в онтогенезі. Відомо, що основні закономірності розуміння усного мовлення і усного мовленнєвого висловлювання формуються на ранніх етапах онтогенезу (від двох до трьох років), а формування інших форм мовленнєвої діяльності – читання і письма, - відбувається значно пізніше і будується за іншими психологічними законами [57, 116].

Мовленнєва діяльність посідає центральне місце у процесі психічного розвитку особистості, мовлення тісно пов'язане з різними сторонами психіки та всіма пізнавальними процесами, які також впливають на формування мовлення,

його розвиток, сприяють його становленню та є органічними мовленнєвими складниками. З іншого боку, становлення мовлення суттєво перебудовує всю психічну сферу людини. І тому процеси мислення, сприймання, пам'яті, уваги формуються і опосередковуються в людини за допомогою мовлення [24, 83].

Л.С.Виготський, в одному зі своїх ключових положень про взаємозв'язок мислення і мовлення, зазначає, що відношення думки до слова є не предметом, а процесом, це відношення є рухом від думки до слова і назад – від слова до думки. Це відношення є процесом, що розвивається і проходить через різні фази та стадії, зазнаючи всіх тих змін, які, через свої суттєві ознаки, власне і становлять розвиток [7, 269].

С.О. Крупич вказує на два підходи щодо тлумачення відношення мислення та мовлення. Згідно з першим, мовленнєва діяльність обумовлює і опосередковує мислення, тобто між мовленням і мисленням існує тісний нерозривний зв'язок. Згідно з другим ці два терміни пов'язані часто суперечливими співвідношеннями, тому що мовлення і мислення мають різну структуру та є автономними системами [24, 83].

На тісний зв'язок мовлення й мислення вказує виділення окремого виду мислення – вербально-логічного, що здійснюється в словесній формі за допомогою понять, які відірвані від безпосереднього відображення. Тобто зв'язок мовлення та мислення полягає не у вираженні думки у слові, а у здійсненні мовлення у мисленні.

У своїй праці дослідниця С.О. Крупич описує тісний зв'язок мовлення зі сприйманням, пам'яттю та увагою.

Дослідниця виділяє кілька варіантів взаємовідношення мовлення і сприймання:

- 1) сприймання може протікати без використання мови;

2) мовлення може включатися в процес сприймання на різних його етапах і впливати на характер і продуктивність сприймання [24, 83]. Сприймання – це цілісне відображення предметів, явищ, ситуацій і подій у їхніх чуттєво доступних часових і просторових зв'язках та відносинах [24, 84].

Мовлення перебуває у тісному зв'язку з таким пізнавальним процесом як пам'ять. Пам'ять – це пізнавальний процес, який дає змогу людині зберігати і відтворювати попередній досвід, реагувати на ситуації і сигнали, які припинили свою безпосередню дію. Зв'язок пам'яті та мовлення полягає у словесному кодуванні різних життєвих подій [24, 85].

Мовлення тісно пов'язане з почуттями. За допомогою слів людина виражає свої почуття, емоційні стани [41, 292].

Як було вищезазначено, мовлення тісно пов'язане з увагою. Як відомо, увага не має власного пізнавального змісту, а лише обслуговує діяльність інших пізнавальних процесів, зокрема і мовлення [41, 146].

1.2. Сутнісні характеристики вивчення іноземної мови

Будь-яка діяльність, у тому числі і мовленнєва (незалежно від мови) у психологічному плані влаштована однаково [29, 6].

Мовлення іноземною мовою відрізняється від мовлення рідною мовою тим, що для побудови мовного висловлювання носій мови повинен проробити різний аналіз ситуацій, цілей, умов спілкування. Другою відмінністю є мовленнєві операції, які повинен проробити мовець для побудови вислова не втративши змісту і спрямування [29, 6].

Ці мовні операції, як і будь-які операції, можуть бути сформовані двома способами: шляхом наслідування чи / і шляхом пошукової діяльності, або шляхом свідомого і довільного здійснення даної операції на рівні актуального

усвідомлення з наступною автоматизацією і включенням у більш складну дію [29, 6].

Оволодіння рідною мовою є стихійним процесом, яким людина оволодіває не в силу свого свідомого прагнення знати мову, а в силу стихійного процесу розвитку мислення в онтогенезі [16, 29].

І.О.Зимня зазначає, що рідна мова спочатку виступає основним засобом отримання дитиною суспільного досвіду, а вже потім – засобом вираження, формування і формулювання його власних думок [16, 29].

Вчена стверджує, що іноземна мова в умовах шкільного вивчення вже не може, як рідна, слугувати засобом «присвоєння» суспільного досвіду, знаряддям пізнання дійсності [16, 30].

Оволодіння іноземною мовою найчастіше визначається задоволенням навчально-пізнавальної потреби, або необхідністю висловлення власної думки [16, 30].

Мова є засобом задоволення комунікативної потреби висловлення думок, почуттів, волі. І рідна, й іноземна мови виступають в цій якості. Однак рідна мова першою стає природньою, натуральною формою усвідомлення існування і позначення емоційно-вольової сфери людини. Будь-яка інша мова (не перша), співіснуючи, не замінює і тим більше не витісняє рідну мову в цій функції [16, 32].

На відміну від рідної мови, іноземну мову дитина вивчає вже не в сензитивний (чутливий до мови) період свого мовленнєвого розвитку [16, 33].

Враховуючи всі ці особливості вікового розвитку дитини, багато психологів сходяться на думці, що вивчати іноземну мову потрібно якомога раніше. Однак всі зазначають, що вивчення іноземної мови потрібно розпочинати на основі вже сформованого довіду володіння рідною мовою [16, 32].

Л.А. Онуфрієва стверджує, що розуміння мови є підкріпленням, завдяки якому утворюється складна система тимчасових зв'язків, необхідних для функціонування мови. Дослідниця виокремлює три етапи процесу засвоєння усного мовлення:

- 1) розуміння і усвідомлення явища;
- 2) свідоме володіння ним;
- 3) інтуїтивне володіння мовним явищем [37, 173].

Оволодіння рідною та іноземною мовами, як вже зазначалося, підпорядковане загальним закономірностям, але в оволодінні цими мовами є і певна специфіка. Онуфрієва розглядає “засвоєння” мови, як будь-яку форму активності суб'єкта з оволодіння іноземною мовою як засобом вираження думки. Термін «оволодіння», який є синонімом до «опанування», розглядається як здатність адекватно формувати і формулювати думку за допомогою мови [37, 175].

О.М Лозова пише, що поняття «оволодіння мовою» поєднує в собі три різні, близькі, але не співпадаючі поняття. Це оволодіння рідною мовою, це вторинне усвідомлення рідної мови, що пов'язується з навчанням у школі та оволодіння тією чи іншою нерідною мовою [29, 5].

Дослідниця зазначає, що рідна мова не є «вродженою» мовою. Вродженої мови немає і не може бути. Неодноразово були описані випадки, коли діти однієї національності виховувалися в родині іншої національності і з самого початку починали говорити мовою родини [29, 6]. Отже, рідна мова – це та мова, якою дитина вимовила свої перші слова.

Л.С. Виготський визначив шлях засвоєння рідної мови як «знизу-вверх», а для засвоєння іноземної мови цей шлях буде як «зверху-вниз» [16, 28]. Тобто дитина засвоює рідну мову неусвідомлено і ненавмисне, в той час як вивчення іноземної мови починається з усвідомлення і наміру [16, 28].

І.О. Зимня вказує на таку особливість оволодіння іноземною мовою як одностороннє «включення» тільки в комунікативну, а не в предметно-комунікативну діяльність [16, 28]. Дитина, яка з'являється на світ, як підкреслює Д.Б. Ельконін, «вступає в дві системи стосунків: «дитина – предмет», «дитина – дорослий» [16, 28]. Обидві ці системи реалізуються дитиною її рідною мовою. Під час вивчення іноземної мови в школі дитина лише спілкується за допомогою мови, не використовуючи її в своїй безпосередній предметній діяльності [16, 29].

Оволодіння рідною мовою є стихійним процесом, який людина опановує не завдяки свідомому прагненню знати мову, а завдяки стихійному процесу розвитку мислення в онтогенезі [16, 29].

Іноземна мова ж в умовах шкільного навчання, на відміну від рідної, не може слугувати засобо присвоєння суспільного досвіду та бути знаряддям пізнання дійсності [16, 29].

На думку І.О.Зимньої, оволодіння іноземною мовою найчастіше визначається задоволенням навчально-пізнавальних потреб або ж потреб усвідомлення форми висловлення власної думки [16, 30].

На відміну від рідної мови, процес оволодіння іноземною мовою, як вже було зазначено, відбувається за допомогою свідомих дій над мовою через довільний вибір мовних засобів з подальшою автоматизацією мови – спочатку засвоюються елементарні компоненти мови (фонеми, морфеми, слова), а потім – моделі. Засвоєння іноземної мови починається з усвідомлення мови та довільного оволодіння ним і завершується вільною спонтанною мовою. Ці два шляхи є протилежними, але між ними є взаємозв'язок: свідоме засвоєння іноземної мови спирається на певний рівень рідної мови, і навпаки – засвоєння іноземної мови відкриває шлях для оволодіння вищими формами рідної мови. Засвоєння іноземної мови відбувається інтенсивним шляхом, коли суб'єкт має

справу з текстами, не завжди пов'язаними з реальними ситуаціями спілкування. При засвоєнні рідної мови індивід припускається різних помилок (фонетичних, лексичних, граматичних), лише потім у нього формується правильна мова [37, 174].

Вказана різниця процесу і механізму оволодіння рідною та іноземною мовою дають змогу визначити основну закономірність, пов'язану з наявністю необхідних психологічних передумов оволодіння іноземною мовою: довільності, обізнаності, цілеспрямованості. Водночас, багато вчених, які присвятили свої дослідження питанням розвитку іншомовного мовлення, не завжди диференціювали спонтанне усне мовлення та процес засвоєння в усній формі того чи іншого мовного матеріалу [37, 175].

Багато дослідників вказують на те, що успішне опанування іноземною мовою залежить від багатьох внутрішніх та зовнішніх особливостей. І саме індивідуальні особливості людини сприяють успішному вивченню іноземної мови.

О.О. Белявська вважає, що покращенню процесу засвоєння, запам'ятовування та репродукції іншомовного матеріалу можуть сприяти знання про те, які з сенсорних модальностей є особливо важливими для певної людини. Сенсорні модальності сприйняття - це суб'єктивні засоби, за допомогою яких у ментальному досвіді людини відтворюється навколишній світ залежно від домінування певної модальності (слухової, зорової, кінестетичної, чуттєво-емоційної тощо) [5,30].

Пам'ять у людей з домінантною правою півкулею мимовільна і вони не здатні запам'ятовувати силою волі. В цьому випадку приділяти увагу потрібно мимовільному запам'ятовуванню іншомовної інформації. Якщо ж домінантною є ліва півкуля, то пам'ять є довільною, а отже допускає зазубрювання і багаторазове повторення.

Визначаючи чинники успішного навчання іноземних мов, Белявська О.О. зазначає, що варто звертати увагу на сенсорне засвоєння інформації суб'єктами навчання. Вивчення іноземних мов відбувається з використанням сенсорної системи особистості: зорової, слухової та кінестетичної [5,32].

Арабськими лінгвістами Х.Дулай, М. Бертом й С. Крашеном була висунута теорія «афективних» (емоційних) фільтрів, які впливають на процес успішного засвоєння мови [61, 120]. Якщо «афективний» фільтр низький, людина безперешкодно вивчатиме іноземну мову, не боячись допускати помилки чи бути об'єктом критики. Люди з високим емоційним фільтром, маючи значний лексичний запас та знаючи граматичні правила, скористатися цими знаннями, через невпевненість в собі, не можуть.

Т.М. Шепеленко виділяє чотири основні категорії факторів, які мають позитивний чи негативний вплив на засвоєння іноземної мови, залежно від «афективного» фільтра людини. Цими факторами є: мотивація, ставлення до предмету й процесу його освоєння, тривожність, впевненість в собі й відчуття власної гідності [61, 120].

Серед причин, які викликають труднощі при вивченні іноземної мови К.І. Мошкова називає особливості:

- пам'яті (низький рівень розвитку короткотривалої, довготривалої, механічної чи логічної);
- мислення (низький рівень розвитку словесно-логічного і наочно-образного типів мислення);
- уваги (низький рівень концентрації й стійкості уваги);
- самооцінки (завищений чи занижений рівень самооцінки);
- рівень тривожності і страху (високий чи підвищений рівень переживання соціального стресу; страху самовираження, ситуації перевірки знань, не відповідати очікуванням оточуючих; низький фізіологічний опір стресу;

- проблем і страхів у стосунках з учителями, загальної тривожності в школі);
- мотиваційної сфери (зміщення з навчально-пізнавальних мотивів на інші мотиви) [35, 2].

Ми поділяємо думку з К.І. Мошковою про те, що труднощі, які зустрічаються під час вивчення іноземної мови, виникають через універсальність шкільної програми, коли всіх дітей намагаються вчити однаково. Всі діти різні як в когнітивному розвитку, так і в здібностях до навчання [35,1].

При навчанні іноземної мови необхідно враховувати психофізіологічні фактори, оскільки суб'єктом навчання є учень.

Гусак Л.Є. пропонує застосувати асоціативне навчання для вивчення іноземної мови учнями початкової школи, оскільки в молодшому шкільному віці починається формування школяра як мовної особистості [10, 243].

Для досягнення максимального результату у вивченні іноземної мови підлітками Н.В. Кудінова називає наступні умови:

1. донесення до свідомості учня вимог навчальної діяльності;
2. використання комунікативних завдань, формулювання і зміст яких задаватимуть напрямок поведінки учнів;
3. використання навчальних матеріалів захоплюючого змісту, які відповідають інтересам даної вікової групи;
4. використання на занятті різних форм групової взаємодії;
5. постійна зміна партнерів по спілкуванню;
6. створення в навчальній групі сприятливої атмосфери, яка сприяла б розкриттю особистості [25,79].

Ефективність процесу опанування іноземною мовою залежить від психологічної готовності учня засвоювати й використовувати мову як на уроці,

так і в різних ситуаціях, не боячись робити помилки, вірити в свої можливості, вміти долати психологічні бар'єри.

Ми погоджуємося з думкою В.О. Демарєвої, що важливим фактором в успішному засвоєнні іноземної мови є впевненість в собі, адже діти менш схильні «губитися» в ситуації спілкування з представниками іншої національності іноземною мовою [12, 23].

Фактор мотивації має також вагомий вплив на успішність спілкування дітей в іншомовному середовищі, оскільки вони більше прагнуть до взаємодії, ніж дорослі [12, 23].

1.3. Вікові особливості вивчення іноземної мови

Відомо, що вік суттєво впливає на успішність засвоєння іноземної мови, однак немає жодної думки стосовно специфіки ролі фактору віку в успішності навчання.

Серед науковців існує думка, що через загострену перцепцію широко відкритих контактів сприйняття, маленькій дитині значно простіше оволодіти двома мовами в соціумі природним шляхом, ніж при керованому навчанні, яке спирається на логіку. Чим раніше і менш свідомо дитина почне оволодівати другою мовою, тим краще вона її засвоїть [19, 144].

На думку інших науковців, повноцінне формування мовлення іноземною мовою не може бути досягнуте без попереднього опанування рідної мови [19, 144].

Як зазначає В.О. Демарєва, питання щодо впливу віку на успішність засвоєння іноземної мови часто розглядалися через призму теорії «критичного періоду». Згідно теорії Пенфільда і Робертса в онтогенезі існує біологічно обумовлений період, коли можна легко вивчити іноземну мову. Після нього неможливе засвоєння іноземної мови на тому ж рівні, що й рідної [12, 21].

Впродовж останніх років з'явилась велика кількість досліджень про застосування цієї гіпотези в контексті вивчення іноземної мови. Класичним аргументом є ствердження, що критичний момент для оволодіння іноземною мовою настає в пубертатний період, після завершення якого люди втрачають здатність опанувати мову повною мірою. Це призвело до появи здебільше хибного припущення, що у 12 – 13 років учням вже може бути запізно успішно вивчати іноземні мови [39, 152].

Н.Орлова та Т.Кучай вважають, що: «подібне припущення необхідно розглядати у світлі того, що мається на увазі під «успішним вивченням» іноземної мови, особливо стосовно ролі вимови і акценту як складових успішного опанування іноземної мови. Для того, щоб дослідити вірність цієї гіпотези, потрібно розглянути нейрологічні точки зору, а також опрацювати когнітивні, афективні та лінгвістичні погляди» [39, 152].

Згідно поглядів М. Тадеєвої та Л. Купчик, на сьогоднішній день оптимальним часом для вивчення дитиною іноземної мови є період від народження до трьох років (якщо для батьків ці мови є рідними). Наступними сприятливими періодами є вік від 2 до 7 років та від 10 до 13 років (якщо ними не послуговуються батьки чи оточення) [49, 45].

Схожу думку висловлює І. Румянцева. Вчена вважає, що можливості головного мозку дитини настільки великі, що вона здатна мимоволі вичленовувати дві мовні системи із синтетичної інформації двомовного середовища. Через загострену перцепцію широко відкритих контактів сприйняття, маленькій дитині значно простіше оволодіти двома мовами в соціумі природним шляхом, ніж при керованому навчанні, яке спирається на логіку. Чим раніше і менш свідомо дитина почне оволодівати другою мовою, тим краще вона її засвоїть [19, 144].

Відомий психолінгвіст Наом Хомський наголошував, що ми народжуємося зі здатністю засвоювати будь-яку мову швидко та без проблем і зберігаємо цей талант приблизно до 11-12 років [10, 243].

За умов правильної організації навчання діти молодшого шкільного віку, не знаючи граматичних правил, можуть дуже швидко опанувати іноземну мову до рівня елементарного володіння, оскільки сенситивність цих дітей до засвоєння мов є дуже високою, адже в цей період можливе стрімке вироблення мовленнєвих навичок [10, 243].

На думку науковців (П. Гальперін, І. Зимня, О. Леонт'єв, Н. Талізін, О. Кабанова), повноцінне формування мовлення іноземною мовою не може бути досягнуте без попереднього опанування рідної мови [19, 144].

Д. Анноссамі (O. Annoussamy), аналізуючи психофізіологічні особливості чинника «вік» у вивченні другої мови, стверджує, «що найсприятливішим періодом є вік від 2 до 5 років. У цей період існує взаємозв'язок між розвитком і самопрограмованим навчанням дитини. У п'ять років її мозок достатньо розвинений, щоб доповнювати загальні положення винятками. Відбувається перехід від координації до субординації, формується організоване, цілісне і послідовне мовлення. Якщо восьмирічний школяр може впоратися з абстрактними поняттями, швидко, не відчуваючи труднощів, вивчити загальні положення, збагативши свій словниковий запас новими поняттями, то дванадцятирічний - з легкістю опановує лінгвістичні структури, оскільки у нього вже відсутня повна асиміляція, притаманна дітям перших років життя, мозок яких надзвичайно пластичний і готовий до сприйняття будь-яких мовних одиниць.

Ця здатність з віком уповільнюється, адже вивчення другої мови у цей період - це процес зазвичай не інтуїтивний, а розумовий. Натомість такі школярі

легше опановують іншомовне письмо, хоча в них і виникають певні труднощі у сприйнятті й продукуванні усного мовлення іноземною мовою [49, 45].

Тадєєва М. і Купчик Л. наголошують на тому, що у питанні щодо ідеального віку для вивчення іноземних мов потрібно розмежовувати наступне: маленькі діти мають надзвичайні переваги у вимові, яку вони швидше імітують, а не аналізують. До вивчення іноземних мов такі діти підходять менш когнітивно, а сам процес засвоєння подібний до опанування першої мови [49, 46].

Думки вчених стосовно критичного періоду різняться. Хілтестам і Абрахамсон вважають, що даний період настає від народження, а на думку Ленненберга – наприкінці пубертатного періоду (спираючись на знання про те, що латералізація лінгвістичних функцій відбувається саме в цьому віці). Вважається, що після латералізації лінгвістичних функцій засвоєння іноземної мови відбувається усвідомлено, за допомогою імпліцитного навчання [12, 21].

Результати інших досліджень показали, що латералізація мозку відбувається вже до початку статевої зрілості.

Г.В. Тригуб вказує на явище «мієлінізації» різних ділянок кори головного мозку. Мієлін - це біла речовина, яка обгортає нейронні аксони, слугуючи прискорювачем передачі електричних імпульсів між нейронами різних ділянок кори головного мозку. Сенсорні, моторні й слухові зони лівої півкулі дитини цілком розвинені й «мієлінізовані» вже у віці одного року, проте зони Брока й Вернике, що відповідають за перероблення й породження граматично коректних структур, мієлінізуються лише у віці 5-6 років [53, 409].

В.О. Демарєва висловлює думку, що до настання «критичного періоду» засвоєння мови відбувається за допомогою імпліцитних механізмів навчання, тобто «ми ненавмисне отримуємо нові знання». В подальшому у вивчення іноземної мови задіяні імпліцитні механізми [12, 22].

Вчена зазначає, що у більшості досліджень вікової динаміки міжпівкульної асиметрії з використанням дихотичного прослуховування показано, що латералізація лінгвістичних функцій відбувається раніше пубертатного періоду [12, 23].

Однак в деяких дослідженнях стверджується факт зростання ролі правої півкулі аж до пубертатного віку. Відмінності в результатах досліджень зумовлена різними експериментальними схемами, дослідженням різних лінгвістичних функцій [12, 23].

У тих, хто опанував дві мови до шестирічного віку спостерігається однакова участь півкуль у здійсненні мовленнєвої діяльності. Раннє опанування іноземною мовою призводить до збільшення розміру тім'яної кори правої півкулі [12,23].

У тих, хто пізно вивчив мову спостерігається домінування ролі лівої півкулі при спілкуванні як рідною, так й іноземною мовами. При цьому роль лівої півкулі при здійсненні лінгвістичних функцій іноземною мовою вища у людей з низьким рівнем знань. У людей, які пізно опанували іноземну мову спостерігається активація більш різноманітних структур під час спілкування другою мовою, а ніж рідною. Такого ефекту не виявлено у ранніх білінгвів [12, 23].

Патерни міжпівкульної асиметрії, які залежать від фактору віку, можуть спричинити складність сприйняття мови при старінні.

Проаналізувавши нейрокогнітивні дослідження, В.О.Демарєва стверджує, що вік значно впливає на процес опанування іноземною мовою. У ранніх білінгвів і в людей, які професійно володіють іноземною мовою, мовні системи різних мов не розміщені у мозку «окремо». В цілому, вік опанування іноземною мовою і рівень мовної компетенції перебувають у зворотній залежності [12, 24].

Досліджуючи проблему впливу вікового фактору на засвоєння іноземної мови, Н.В. Кудінова підкреслює, що вікові особливості мають неоднозначний вплив на формування різних аспектів мови. Дані, отримані в результаті проведеного дослідницею експерименту, показують, що найуспішнішим володінням іноземною мовою характеризуються учасники дорослої вікової групи. Дослідниця пов'язує цей факт з найвищим рівнем мотивації й відповідальності даної вікової групи. Вікова група студентів демонструє переваги у володінні навичками аудіювання і говоріння. Це вказує на високу здатність до засвоєння мовленнєвих навичок. Процес автоматизації мовних одиниць та їх активне мовленнєве використання відбувається значно швидше порівняно з іншими віковими групами. Н.В. Кудінова пояснює це активною пізнавальною діяльністю студентів та високим рівнем комунікабельності. Для підліткової групи характерним було успішне засвоєння мовних одиниць під час використання рольових ігор та діалогів з однолітками. Підлітки показують кращий результат тоді, коли навчальні цілі збігаються з їх інтересами [25, 78].

Висновки до 1 розділу

Отже, спілкування відбувається засобами мовлення і реалізується через мовленнєвий процес. Таким чином формується мовленнєва діяльність, яка є своєрідним видом взаємодії між людьми в суспільстві та займає центральне місце у процесі психічного розвитку особистості.

Мовлення не може існувати без опанування мови, в той час як мова може існувати самостійно.

Для успішного оволодіння іноземною мовою важливо знати закономірності засвоєння іноземної мови.

Основними факторами, які можуть мати позитивний або негативний вплив на вивчення іноземної мови є: мотивація; ставлення учня до навчального

предмету «Іноземна мова» та до процесу його освоєння; тривожність; впевненість в собі.

Не зважаючи на те, що вік має значення при вивченні іноземної мови, єдиної думки щодо найкращого віку для успішного оволодіння іноземною мовою наразі не існує. Одні науковці вважають оптимальним періодом для вивчення іноземної мови вік від 2 до 5 років, інші – від 2 до 7 та від 10 до 13 років, а ще інші вважають, що формування іншомовного мовлення без попереднього опанування рідної мови не можливе. Деякі дослідники вважають, що критичний момент для оволодіння іноземною мовою настає в пубертатний період.

Ми частково погоджуємося з тим, що іноземну мову краще розпочинати вивчати в ранньому віці, особливо якщо є можливість перебування дитини в іншомовному середовищі. Однак при сильній внутрішній мотивації та при затраті значних зусиль, опанувати іноземну мову можна і у дорослому віці.

РОЗДІЛ 2

МОТИВАЦІЙНІ ОСНОВИ ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ ПІДЛІТКАМИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

2.1. Огляд теоретичних уявлень на проблему мотивації

Мотивація є одним з найважливіших компонентів будь якої діяльності. Існує велика кількість теорій мотивації людської поведінки. Одні автори важливими мотиваторами вважають потреби, інші – цілі, ще інші – наміри, стани, особистісні диспозиції, когнітивні оцінки, інтереси тощо [18, 3].

Різні теорії мотивації стали з'являтися ще в працях стародавніх філософів[36, 469]. Демокрит розглядав потребу як основну рушійну силу, яка не лише призводить в дію емоційні переживання, а й робить розум людини витонченим. Геракліт детально розглядав спонукальні сили, потяги, потреби. Про потяги, потреби й прагнення, які властиві кожній людині, писав і Сократ. Аристотель вказував на зв'язок прагнення з метою, яка може мати шкідливе чи корисне значення для організму [18, 9].

Уперше термін «мотивація» вжив А.Шопенгауер у статті «Чотири принципи достатньої причини». Пізніше цей термін стали використовувати для пояснення причин поведінки людини і тварин [18, 63].

Мотивація має різне трактування. У психологічному словнику мотивація визначена як усвідомлювані або неусвідомлювані психічні фактори, що спонукають індивіда до здійснення певних дій і визначають їхню спрямованість та цілі[60, 264]. Інші автори трактують її як сукупність факторів, що підтримують і спрямовують, тобто визначають поведінку (К. Мадсен, 1959; Ж.Годфруа, 1992), або ж як сукупність мотивів (К.К. Платонов, 1986) чи як спонука, що викликає активність організму і визначає її спрямованість [18, 63].

Є.П. Іллін розділяє всі визначення мотивації за двома напрямками. Перший напрямок трактує мотивацію зі структурних позицій, як сукупність

факторів або мотивів. Другий напрямок пояснює мотивацію як динамічне утворення, як процес, механізм. В обох випадках мотивація виступає як явище, вторинне від мотиву. Мотивація є процесом регуляції діяльності за допомогою мотиву [18, 63]. Існують різні погляди на сутність поняття «мотив». Багато психологів трактують мотив як внутрішню усвідомлену спонуку, яка відображає готовність людини до вчинку [18, 56]. Є.П. Іллін зазначає, що прийняття потреби за мотив відбувається насамперед тому, що саме потреба вказує на те, чому людина хоче проявити ту чи іншу активність і саме потреба пояснює, звідки береться енергія для прояву цієї активності [18, 46]. Р.І. Цветкова визначає мотив як стійке особистісне утворення, яке визначає мотиваційну сферу особистості, в основу структури якого входить система мотиваційних компонентів [58, 14].

Західні психологи розглядають мотив як стійкі характеристики особистості [18, 58].

Польський психолог і психотерапевт К. Обуховський трактує мотив як фактор, що дає змогу людині сформулювати рішення про початок діяльності [18, 60]. Задоволеність у ролі мотиву розглядається В.Г. Асеевим, О.Г. Ковальовим та П.М. Якобсоном [18, 61]. Термін «мотивація» більш ширше поняття ніж термін «мотив». Р.С. Немов розглядає мотивацію як сукупність причин психологічного характеру, за допомогою яких можна пояснити поведінку людини, причини її виникнення, спрямованість та активність [36, 463]. На думку Х. Хекхаузена, мотивація – це процес вибору між різними можливими діями, процес, який регулює, спрямовує дії на досягнення специфічних для даного мотиву цільових станів [55, 34].

В.Г. Асеев зазначає, що поняття мотивації у людини містить всі види спонук: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, потяги, мотиваційні установки чи диспозиції, ідеали [4, 7]. Н.О. Арістова розглядає мотивацію як

системне утворення зовнішніх і внутрішніх мотивів, ієрархія та взаємодія яких складається під дією певних факторів [2,14]. В.Г. Леонтьєв виокремлює два типи мотивації: первинну, що проявляється в формі потреби, потягу, драйву, інстинкту, і вторинну, що проявляється у формі мотиву [18, 64].

Значний вклад в теорію мотивації зробив А. Маслоу, створивши ієрархічну класифікацію людських потреб, починаючи з базових фізіологічних потреб і закінчуючи потребами в самоактуалізації [34]. Психологи під мотивацією розуміють детермінацію поведінки, тому виділяють зовнішню і внутрішню мотивацію [18, 64]. Є.П. Іллін визначає мотивацію як процес формування мотиву, що проходить через певні стадії та етапи, а мотив – це продукт цього процесу, тобто мотивації [18, 79]. На думку вченого, мотивація і мотиви завжди внутрішньо обумовлені, але можуть залежати і від зовнішніх чинників, спонукатися зовнішніми стимулами [18, 66].

Психологічні фактори, які беруть участь у конкретному мотиваційному процесі та які обумовлюють прийняття людиною рішення, Є.П. Іллін називає мотиваторами (мотиваційними детермінантами). [18, 66].

Дослідники мають різні погляди на проблему трактування мотивації та мотивів і це спонукає до критичного підходу при розгляді різних точок зору.

2.2. Психолого-педагогічні фактори формування мотивації вивчення іноземної мови в учнів

Багато психологів і педагогів переконані в тому, що мотивація займає важливе місце у навчальному процесі. Головним у вивченні іноземної мови – це мотивація учнів.

Є.П. Іллін зазначає, що навчальна діяльність займає майже всі роки становлення особистості, починаючи від дитячого садочка і закінчуючи у

середніх і вищих навчальних закладах. Отримання освіти є обов'язковою вимогою до особистості, тому проблема мотивації навчання є однією із головних в педагогіці та педагогічній психології [18, 245].

Під мотивом навчальної діяльності розуміють усі чинники, які обумовлюють прояв навчальної активності: потреби, цілі, установки, почуття обов'язку, інтереси та ін. [18, 245].

Г. Розенфельд виокремив такі фактори мотивації учіння.

1. Навчання заради навчання, без задоволення від діяльності або без інтересу до предмета, який викладається.

2. Навчання без особистих інтересів і вигод.

3. Навчання для соціальної ідентифікації.

4. Навчання заради успіху або через боязнь невдач.

5. Навчання з примусу або під тиском.

6. Навчання, засноване на поняттях і моральних зобов'язаннях або на загальноприйнятих нормах.

7. Навчання на досягнення мети у повсякденному житті.

8. Навчання, засноване на соціальних цілях, вимогах і цінностях [18, 245].

Дослідниця А.К. Маркова вказує на дві великі групи мотивів:

1) Пізнавальні мотиви, які пов'язані зі змістом навчальної діяльності та процесом її виконання;

2) Соціальні мотиви, пов'язані з різноманітною соціальною взаємодією учнів з іншими людьми [33,10].

В свою чергу кожна з цих двох груп ділиться на підгрупи. Пізнавальні мотиви поділяються на :

1) широкі пізнавальні мотиви, спрямовані на оволодіння учнями новими знаннями;

2) навчально-пізнавальні мотиви, які спонукають учнів засвоювати різні способи отримання знань;

3) мотиви самоосвіти, спрямовані на самостійне удосконалення способів отримання знань

Як стверджує вчена, всі вищезазначені мотиви можуть сприяти виникненню в учня так званого «мотиву досягнення», який полягає у прагненні постійно покращувати свої попередні результати [33,12].

Соціальні мотиви можна поділити на:

1) широкі соціальні мотиви, які полягають в прагненні отримати знання, щоб бути корисним суспільству;

2) вузькі соціальні мотиви, так звані позиційні мотиви спрямовані на прагнення зайняти певну позицію в стосунках з оточуючими, заслужити їх прихильність [33,13].

Крім вищеперерахованих мотивів, А.К. Маркова називає ще творчі мотиви, які можуть бути присутні у старшокласників. Наявність таких мотивів вказує на те, що учень шукає нові способи, крім вже йому відомих, навчальної діяльності та співпраці й взаємодії з оточуючими людьми [33, 13].

Основними мотивами свідомого навчання Рубінштейн С.Л. називає природне прагнення підготуватися до майбутньої діяльності, а також - інтерес до знань. Окрім основних мотивів, за словами вченого, в процесі навчання виступають й інші мотиви такі як прагнення відчувати і виявляти свої сили і здібності, як виконання свої обов'язків перед вчителем, школою, державою, батьками, перед самим собою [43, 539].

Шмир М.Ф. зазначає, що серед джерел навчальної мотивації можна виділити: внутрішні, зовнішні і особистісні. До внутрішніх джерел навчальної мотивації відносяться пізнавальні та соціальні потреби (прагнення до соціально схвалювальних дій і досягнень). Зовнішні джерела навчальної мотивації

визначаються умовами життєдіяльності, до яких відносяться вимоги, очікування та можливості, що є об'єктивними умовами для розгортання навчальної діяльності [63, 219].

У зовнішніх мотивах пізнавальна діяльність виступає засобом досягнення мети, а у внутрішніх – вона сама є метою. У процесі мотивації важливу роль відіграє пізнавальних інтерес, який є однією з головних умов ефективності навчання [63, 220].

В зарубіжній психології розрізняють глобальну, ситуаційну та інструментальну мотивацію. Дослідження показали, що усі види мотивації необхідні при вивченні іноземної мови [56, 103].

Досліджуючи проблему мотивації, Ю.В. Холмакова зазначає, що: «домінуючими мотивами учбової діяльності учнів повинні стати мотиви пізнання навколишнього світу. При цьому важливо, щоб учні оволодівали діями й засобами цього пізнання, щоб на першому місці були мотиви їх реалізації себе як особистості. Тому необхідно казати про мотивацію, як результат внутрішніх потреб людини, його інтересів й емоцій, цілей та задач, наявність мотивів, направлених на активізацію його діяльності» [56, 104] .

Визнаючи провідну роль мотивації в вивченні іноземної мови, викладачу необхідно уявляти собі засоби й прийоми її формування в умовах навчального закладу. При розгляді проблеми мотивації та пошуку шляхів її формування, недопустимим є спрощення її розуміння. Формування мотивації – це не переклад викладачем в голову учнів вже готових мотивів та цілей навчання. Формування мотивів – це насамперед створення умов для проявлення внутрішніх спонукань до навчання, усвідомлення їх самим учнем та подальше саморозвинення мотиваційної сфери. Між тим при оволодінні іншомовною культурою зовсім не байдуже які мотиви спонукають до здійснення діяльності.

Найбільш цінні мотиви важливо довести до рівня повного усвідомлення, щоб надати їм пробуджуючу силу [56, 104].

Н.О. Арістова стверджує, що: «мотивацією навчання є певна система зовнішніх і внутрішніх мотивів навчання, ієрархія та взаємодія яких складається під впливом педагогічних умов, має багаторівневу структуру, рівні сформованості якої можна оцінити за визначеними критеріями та показниками, що відображають ставлення суб'єктів навчання до дисципліни, яку вони вивчають, та формування якої здійснюється в кілька послідовних етапів» [2, 18].

На думку О. Б. Тарнопольського, ефективність навчальної діяльності значно збільшується саме завдяки високій позитивній внутрішній мотивації . Дослідник пояснює це тим, що між діяльністю і її метою встановлюється тематичний зв'язок. Висока позитивна внутрішня мотивація під час вивчення іноземної мови виникає тоді, коли мовленнєва діяльність мовою, що вивчається і сам процес оволодіння нею мають для учнів особистісне значення: стають важливими для досягнення особистісних цілей і викликають позитивні емоційні переживання [50, 110].

Є.П. Іллін виокремлює серед основних факторів, які впливають на формування стійкої позитивної мотивації до навчальної діяльності, наступні:

- зміст навчального матеріалу;
- організація навчальної діяльності;
- колективні форми навчальної діяльності;
- оцінка навчальної діяльності;
- стиль педагогічної діяльності вчителя.

Зміст навчального матеріалу. Зміст навчання виступає для учнів насамперед у вигляді тієї інформації, яку вони отримують від учителя, навчальної літератури та інших засобів. Сама по собі інформація поза

потребами дитини не має для неї якого-небудь значення, а отже, не спонукає до навчальної діяльності. Тому, подаючи навчальний матеріал, потрібно враховувати наявні у школяра відповідного віку потреби [18, 253]

Такими потребами є: потреба у постійній діяльності, у залученні різних функцій, у тому числі й психічних – пам'яті, мислення, уяви; потреба в новизні, в емоційному насиченні, потреба у рефлексії, у самооцінці та ін. [18, 253].

Тому навчальний матеріал повинен викликати у школярів емоційний відгук, мати здатність активізувати пізнавальні психічні процеси, бути добре ілюстрованим. Змістовно та ілюстративно бідний матеріал не має мотивуючої сили і не сприяє пробудженню інтересу до учіння [18, 253].

Організація навчальної діяльності. Вивчення кожного розділу або теми навчальної програми повинне складатися з трьох основних етапів: мотиваційного (повідомлення чому і для чого учням потрібно знати цей розділ програми); операційно-пізнавального (засвоєння учнями теми, опанування навчальних дій та операцій у зв'язку з її змістом) і рефлексійно-оцінного (аналіз проблемного, зіставлення досягнутого з поставленим завданням та оцінка роботи) [18, 254].

Колективна форма діяльності. Групова форма навчальної діяльності створює кращу мотивацію, ніж індивідуальна. Групова форма залучає в активну роботу навіть пасивних, маломотивованих учнів. У них підсвідомо виникає установка на змагання, бажання бути не гіршим від інших.

Оцінка результатів навчальної діяльності. Мотивуюча роль оцінки результатів навчальної діяльності не викликає сумніву. Проте дуже часто оцінювання призводить до того, що отримання гарних оцінок стає для учнів самоціллю. Відбувається зміщення навчальної мотивації із самої діяльності, з її процесу та результату на оцінку. Це призводить до згасання мотиву навчальної діяльності й до деформації в розвитку особистості учня [18, 254].

Стиль діяльності вчителя. На формування мотивів учіння чинить вплив стилю педагогічної діяльності вчителя, різні стилі формують різні мотиви. Авторитарний стиль формує «зовнішню» (екстринсивну) мотивацію учіння, мотив «уникання невдачі», затримує формування «внутрішньої» (інтринсивної) мотивації. Демократичний стиль педагога, навпаки, сприяє інтринсивній мотивації, а стиль потурання (ліберальний) знижує мотивацію учіння і формує мотив «надії на успіх» [18, 255].

Особистісна значимість високої позитивної мотивації під час вивчення іноземної мови є наслідком формування в учнів двох основних видів мотивації, які були проаналізовані А.Н. Леонтьєвим – перспективної і процесуальної [50, 110]. Перша з них, або «мотиви діяльності», пов'язана з усвідомленням віддалених цілей навчання (важливість і користь знання мови для подальшого навчання, майбутньої професії та ін.) Друга – «мотиви дій» забезпечується привабливістю власне дій, які виконуються для вивчення іноземної мови та пов'язані зі спілкуванням самою мовою.

Як зазначає О.Б. Тарнопольський, дієвість перспективної мотивації не дуже велика, оскільки вона завжди спрямована на віддалені блага, які можна отримати від виконання тої чи іншої діяльності. Багатьох від таких майбутніх благ відволікають нагальні справи, проблеми, задоволення чи просто лінь.

В той же час вплив процесуальної мотивації зовсім інший. Це мотивація «безпосередньої дії», оскільки вона пов'язана із задоволенням, яке отримане від самої діяльності. Процесуальна мотивація – це найсильніший і дієвий вид мотивації, тому якщо вдається сформувати її в учнів під час вивчення іноземної мови, то успіх такого навчання в значній мірі гарантований [50, 110].

О.Б. Тарнопольський пише про існує ще одного виду мотивації, який стосується виключно вивченню нерідної мови і спілкуванню нею. R.C. Gardner назвав цей вид інтегративним мотивом. У ньому відображене бажання учня

вивчити іноземну мову завдяки позитивному особистісному ставленню до самої мови, до народу, який розмовляє цією мовою, до культури цього народу [50, 110].

Мотивація навчання, на думку М.Ф. Шмир, залежить від психологічних чинників, що є значущими у забезпеченні навчальної успішності. Ефективність навчання забезпечується за допомогою як «жорстких» так і «гнучких» чинників. До «жорстких» відносять інтелект, психофізіологічні властивості індивіда; до «гнучких» — когнітивні стилі. Вчена вважає, що саме «гнучкі» чинники навчальної успішності можуть стати мішенями розвивального психолого-педагогічного впливу, що зумовлюють регуляцію навчальної діяльності. [63,220].

Висновки до розділу 2

Мотивація є важливим компонентів будь якої діяльності. Мотивація не має єдиного трактування. Мотивацію можна розглядати як сукупність причин психологічного характеру, які пояснюють поведінку людини, а також причини її виникнення. Важливе значення має мотивація у навчальному процесі. Головним у вивченні іноземної мови – це мотивація учнів. Під мотивом навчальної діяльності розуміють усі чинники, які сприяють прояву навчальної активності.

Розрізняють пізнавальні мотиви, які діляться на широкі пізнавальні і навчально-пізнавальні, та соціальні мотиви, які в свою чергу поділяються на широкі та вузькі соціальні. Називають також творчі мотиви. Мотиви можуть бути внутрішні, зовнішні та особистісні.

Основними факторами, які впливають на формування стійкої позитивної мотивації до навчання є зміст навчального матеріалу; організація навчальної

діяльності; колективні форми навчальної діяльності; оцінка навчальної діяльності та стиль педагогічної діяльності вчителя.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА СТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІНОЗЕМНА МОВА» ТА ЇХ МОТИВАЦІЇ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

3.1. Завдання та методика емпіричного дослідження

Для проведення наукового дослідження нами був обраний психолого-педагогічний експеримент, мета якого полягає у формуванні психічних особливостей та процесів, що досліджуються під час навчально-виховної діяльності.

Щоб провести експеримент, ми обрали наступні методи наукового дослідження: анкетування, бесіда, порівняння, узагальнення, аналіз педагогічної документації, спостереження.

Завданнями констатувального і пошукового експериментів були:

1. Виявити ставлення учнів до навчання загалом і до іноземної мови зокрема.
2. Виявити труднощі, які виникають у дітей під час оволодіння іноземною мовою.
3. Дізнатися думку педагогів щодо ставлення учнів до вивчення іноземної мови.
4. Виявити мотиви навчання, які впливають на вивчення учнями іноземної мови у школі та визначити їх пріоритетність.

Об'єктом нашого дослідження стали 163 учні 7-11 класів м. Києва.

Мотиви, які ми використовували в опитувальнику, були поділені на дві категорії – пізнавальні та соціальні.

Такі мотиви як «пізнавальний інтерес до навчання» та «задоволення від процесу навчання» ми визначили як пізнавальні мотиви.

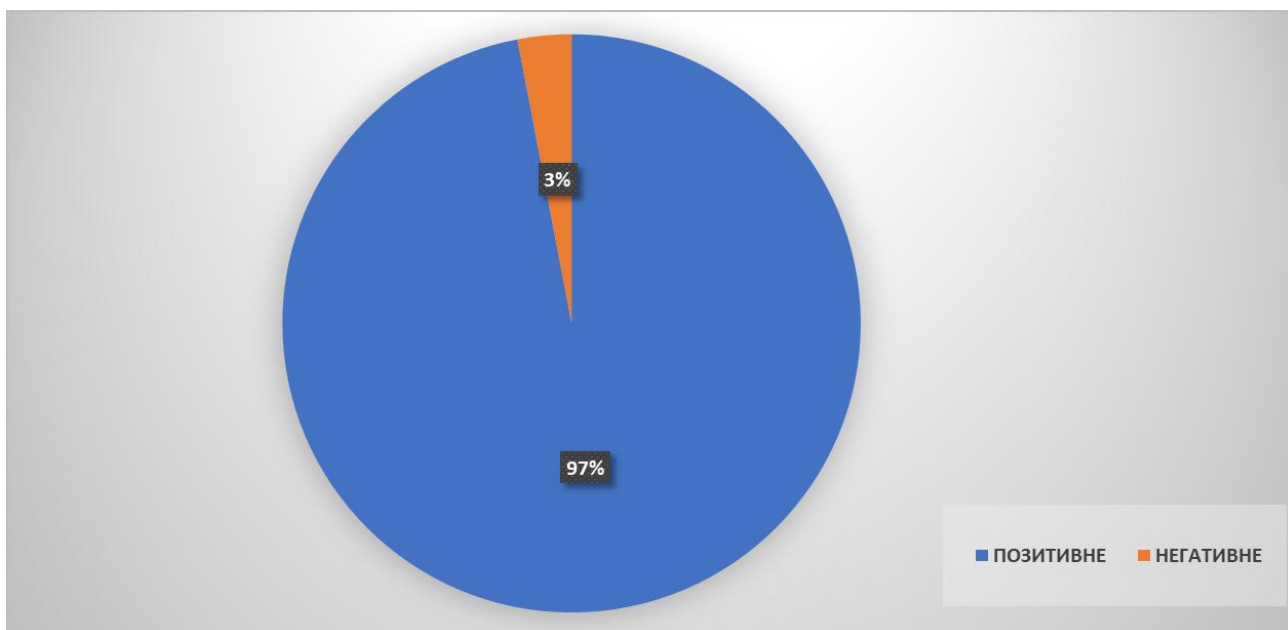
Мотиви «бажання вільно володіти іноземною мовою, щоб спілкуватися з людьми з різних країн», «важливість іноземної мови для подальшого навчання», «бажання досягти успіхів у навчанні», «важливість іноземної мови для

самовдосконалення», «бажання поїхати навчатися закордон» ми виділили як групу соціальних мотивів.

Соціальні мотиви, такі як «вивчення іноземної мови, тому що цього вимагає навчальна програма» та «вивчення іноземної мови, тому що так хочуть мої батьки» ми позначили як зовнішні негативні мотиви.

3.2. Дослідження мотиваційного компоненту при вивченні іноземної мови в учнів

Опитування, проведене нами серед учнів 7-11 класів дає змогу стверджувати, що більшість дітей (97%) позитивно ставляться до вивчення іноземної мови. Негативне ставлення – лише у 3% опитаних (див. рис.3.1).

**Рис. 3.1 Ставлення учнів до навчального предмету
«Іноземна мова»**

Під час проведення анкетування, ми попросили учнів дати відповідь на питання «Що вам подобається при вивченні іноземної мови? » Ми зібрали відповіді учнів на питання, що їм подобається у навчальній дисципліні «Іноземна мова».

Підліткам подобається на уроках іноземної мови розмовляти й вивчати нові слова. Деяким учням подобаються вчитель, іншим до вподоби підручники, за якими вони навчаються. Учнім подобається сам процес вивчення мови, подобається відчуття того, що в їм щось вдається. Вони вважають, що вивчення іноземної мови є для них корисним та сприяє їх розвитку та самовдосконаленню.

Учні переконані, що знання іноземної мови відкриває перед ними багато можливостей у майбутньому. Це і спілкування з іноземцями, і швидка адаптація в інших країнах, і можливість працювати за кордоном. Підлітки зазначають, що знання іноземних мов дає можливість розуміти та аналізувати різноманітну інформацію. Майже всі опитувані впевнені в тому, що знання з іноземної мови їм знадобляться у майбутньому.

Для визначення існуючої в учнів ієрархії мотивів до навчання, надання переваги тим чи іншим предметам, а також визначення місця іноземної мови серед інших предметів, ми використали методіку, розроблену Г.М. Казанцевою «Вивчення ставлення до навчання і навчальних предметів».

У опитуванні брали участь 27 учнів 8 класу загальноосвітньої середньої школи. Для з'ясування ставлення учнів до вивчення іноземних мов, їм було запропоновано вказати в анкеті свої улюблені предмети і ті навчальні предмети, які не подобаються. Потрібно було також вибрати причини, чому той чи інший предмет подобається або ж не подобається. Результати анкетування ми розмістили на рис.3.2. Як показують результати опитування хлопцям

найбільше до вподоби фізкультура, алгебра й геометрія, а дівчата свої вподобаання віддали українській мові, українській літературі та біології.

Із анкетних даних ми дізналися, що англійська мова є улюбленим навчальним предметом предметами для 29,63% підлітків (14,81% хлопців і 14,81% дівчат).

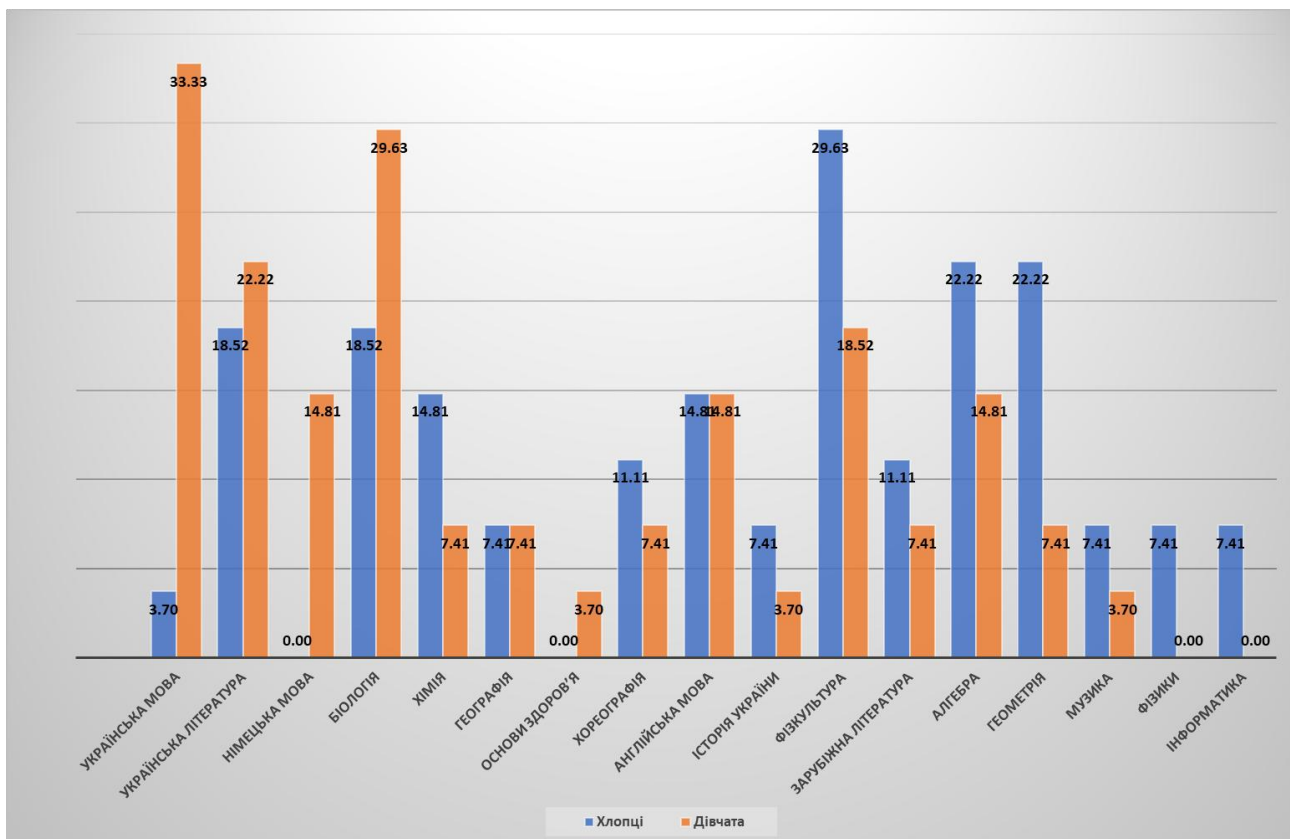

Рис.3.2 Навчальні предмети, які подобаються

Німецьку мову серед улюблених шкільних предметів назвали лише 14,81% дівчат. 37,4% учнів (14,81% дівчат і 22,22% хлопців) не зазначили іноземну мову ні серед улюблених, ні серед тих навчальних дисциплін, які їм не до вподоби.

Серед основних причин, чому предмет подобається підлітки назвали наступні: цей предмет цікавий, захопливий і легко засвоюється, подобається те, як викладає вчитель, предмет потрібен для майбутньої професії, отримую задоволення при його вивченні та просто цікаво. Серед предметів, які найбільше не подобаються, дівчата вказали музику, геометрію, фізику і англійську мову. Хлопцям найбільше не подобається німецька мова.

Якщо розглянути графік із зображенням предметів, які не подобаються, то можна побачити, що англійська мова не є улюбленим навчальним предметом для 14,81% учнів (для 3,70 % хлопців і 11,11% дівчат), а німецька мова – нелюблений предмет для 18,52% учнів (для 11,11% хлопців і 7,41% дівчат).

Діти пояснили причину свого невподобання до навчального предмету тим, що їм не цікаво, вони не отримують задоволення при його вивченні, предмет не захопливий, важко засвоюється і його не потрібно знати всім.

Результати отриманих відповідей показали, що іноземна мова не займає провідне місце серед навчальних предметів. Причини можуть бути різні. За нашими спостереженнями, на початковому етапі вивчення іноземної мови, учні проявляють значно більшу зацікавленість і бажання вивчати дану дисципліну. Але зі збільшенням обсягу і складності навчального матеріалу зменшується бажання вивчати іноземну мову. Предмети, які не подобаються, зображені на рис. 3.3

Отримані результати ми відобразили на рис. 3.4

На запитання «Чому ти взагалі навчаєшся?» 37,4% респондентів (серед них 14,81% - хлопців, і 22,22% - дівчат) відповіли, що хочуть бути освіченими.

Навчаються тому, що подобається отримувати гарні оцінки 25, 93% учнів. З них 14, 81% - це дівчата і 11,11% - хлопці.

7,41 % дітей (3,70% хлопців і 3,70% дівчат) навчаються для того, щоб бути розумними та ерудованими.

4, 81% підлітків (11,11% і 3, 70%) навчаються, тому що всі так роблять.

Навчаються, тому що вважають це своїм обов'язком 11,11% школярів, з них 3,70 % хлопців і 7,41 % дівчат. І тільки 3,70 % учнів навчаються, тому що хочуть цього.

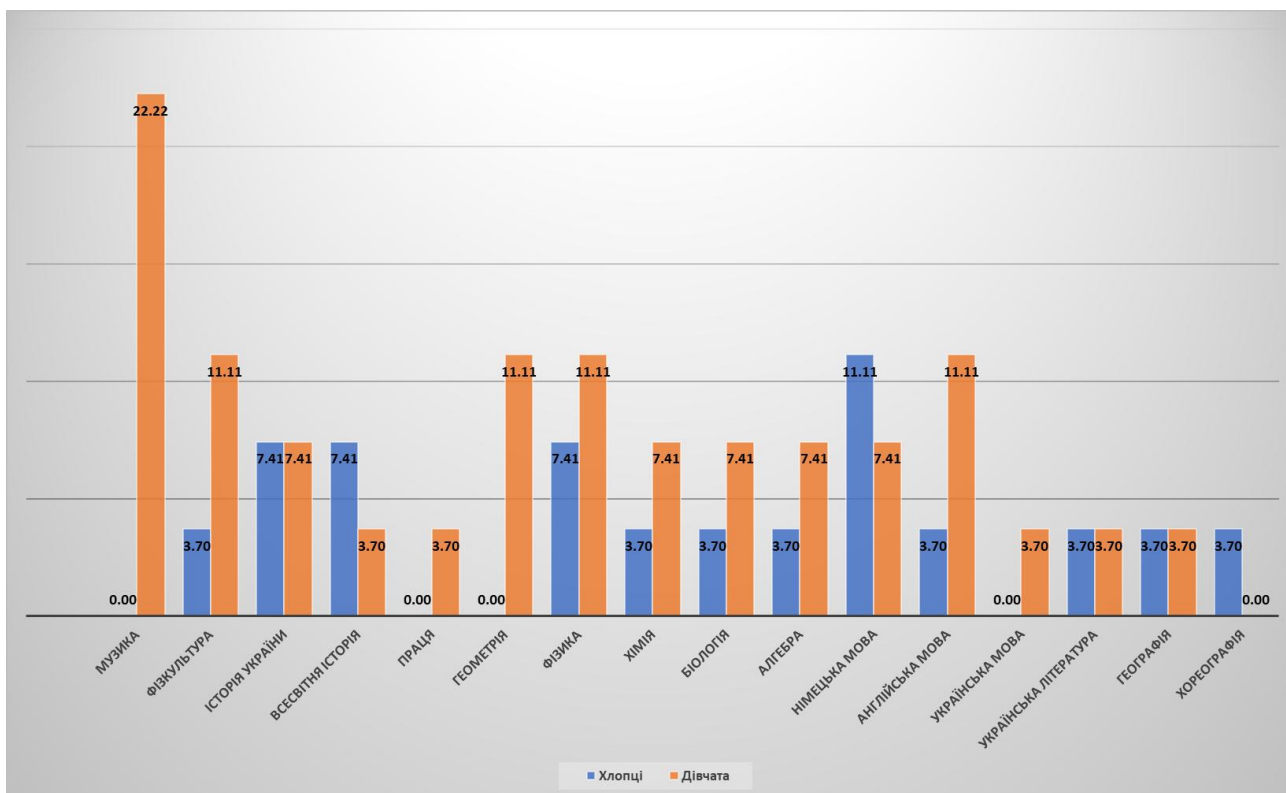

Рис.3.3 Навчальні предмети, які не подобаються

Якісний аналіз результатів показав, що мотивація на здобування знань у підлітків є вищою ніж на отримання оцінок. Це стосується як хлопців так і дівчат, у останніх вона більш виражена.

Навчання заради оцінки може вказувати на те, що учень не дуже зацікавлений у вивченні навчального предмету, не усвідомлює необхідність вивчення даної дисципліни і навчання для нього є просто формальною

діяльністю. Для підлітка важливо бути якщо не «відмінником», то хоча б «хорошистом». Це підвищує його соціальний статус в класі. Учні понад усе бажають отримувати гарні оцінки, навіть якщо їх реальні знання не відповідають їм.

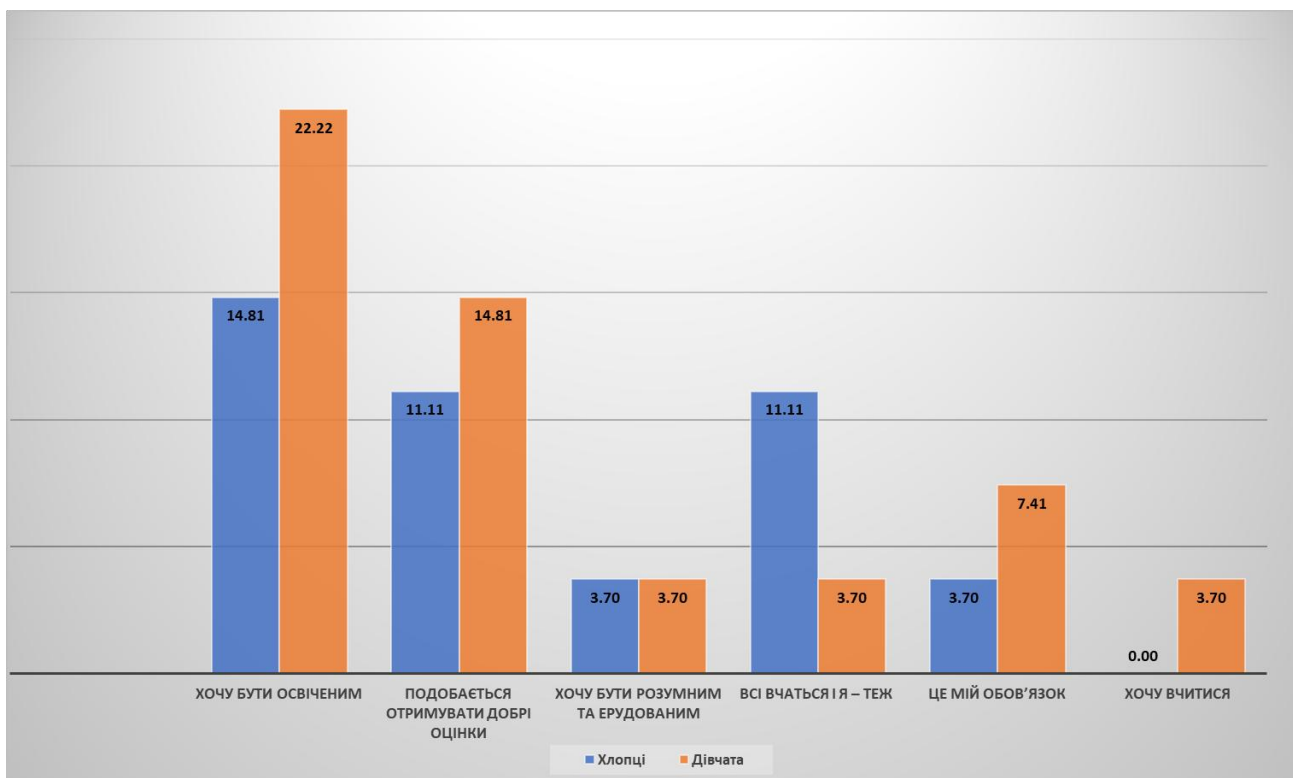

Рис.3.4 Чому ти взагалі навчаєшся?

Для роз'язання наступного завдання експерименту – дізнатися думку педагогів щодо ставлення учнів до вивчення іноземної мови, – ми поспілкувалися з учителями іноземних мов.

Педагоги зазначають, що ставлення підлітків до вивчення іноземної мови неоднозначне. Є діти, які вважають, що вивчення іноземної мови необхідне в сучасному світі. А є й такі, які не бачать у вивченні іноземних мов ніяких переваг.

Деякі вчителі вважають, що за кілька останніх років зацікавленість учнів у вивченні іноземної мови значно зросла. Багато дітей подорожують із батьками за кордон і розуміють, що треба вміти спілкуватися. Більшість учнів, особливо серед старшокласників, вважають, що англійська мова потрібна буде їм у майбутньому для роботи чи навчання. Однак, є і такі учні, для яких англійська мова – просто один із навчальних предметів у школі.

На думку вчителів, підлітки не зацікавлені у вивченні іноземної мови ще й тому, що не мають необхідності в цьому. Діти цікавляться вивченням тієї чи іншої дисципліни лише тоді, коли бачать, навіщо їм це потрібно.

Вчителі зазначають, що важливим при вивченні іноземної мови є вік дитини. Діти молодшого підліткового віку ще не готові вибудувати пріоритети для свого життя.

Багато педагогів скаржаться на відсутність мотивації при вивченні іноземної мови. Лише невелика частина підлітків вчить іноземну мову заради свого майбутнього. Вони усвідомлюють перспективу користування іноземною мовою в подальшому навчанні та роботі, відповідно старанно працюють на уроках. Частина дітей вчить іноземну мову тільки заради оцінки, частина – щоб здати ЗНО, а більшість – взагалі нічого не хочуть вчити.

Ми поділяємо думку з вчителями німецької мови про те, що дуже низька мотивація учнів до вивчення саме німецької мови. Діти вважають, що їм достатньо знати англійську мову. Хоча досить великий відсоток учнів, після закінчення школи, використовують і німецьку мову.

Не всі учні мають мотивацію до вивчення іноземної мови ще й тому, що не мають попередніх знань і як результат – навчатися їм нелегко, відповідно втрачається інтерес до предмету. Особливо це стосується хлопців, які не виявляють ніякого інтересу до вивчення іноземної мови, тому що складно і лінь. Деякі діти з інтересом навчаються новому.

За результатами отриманих відповідей ми можемо зробити наступні висновки. Бажання учнів вивчати іноземну мову залежить від їх зацікавленості у даній дисципліні, від потреби у необхідності застосувати отримані на уроках знання, від усвідомлення важливості вивчати іноземну мову.

Іноді учні втрачають мотивацію до вивчення іноземної мови через певні труднощі, які виникають під час вивчення мови.

Учням було запропоновано відповісти на запитання «Які труднощі в тебе виникають під час вивчення іноземної мови?» Результати опитування можна побачити на «рис.3.5».

Ми проаналізували отримані відповіді та з'ясували, що найважче учням засвоювати граматичний матеріал. 23,9% опитаних мають труднощі з граматиною. Багато вчителів вважають граматику формальною стороною мови, а тому пояснення граматичних явищ зводять до нудного заучування правил. При виконанні однотипних повторювальних вправ у дітей виникає почуття перенасичення. У результаті виникає негативне ставлення до предмета, відповідно знижується рівень активізації навчально-пізнавальної діяльності.

17,7% учням складно запам'ятовувати лексичний матеріалу. Відомо, що без систематичного накопичення учнями лексичних знань і без знання граматичної структури мови успішне володіння мовою неможливе. Чим більший словниковий запас іноземною мовою і чим чіткіше розуміння структурних зв'язків цієї мови, тим легше розуміти написаний текст і висловлювати свої думки.

Пам'ять є важливим мовленнєвим механізмом для опанування іноземною мовою. Це основа психічного і особистісного розвитку людини[16, 85]. Відомо, що у підлітковому віці відбуваються важливі процеси, пов'язані з перебудовою пам'яті. Активно починає розвиватися логічна пам'ять, внаслідок чого уповільнюється розвиток механічної. Із збільшенням кількості навчальних

предметів відповідно зростає і обсяг інформації, яку підліток повинен запам'ятати механічно. Ці процеси відбуваються разом із розвитком довільної опосередкованої пам'яті. Через недостатню сформованість процесів пам'яті, у підлітків виникають певні проблеми пов'язані із запам'ятовуванням [46, 221]. А через щоденне поглинання величезних обсягів інформації діти перебувають у стані постійного стресу.

Для покращення запам'ятовування лексики, варто використовувати метод образного мислення. Будь яке почуте слово можна зобразити за допомогою асоціацій, а для його відтворення достатньо згадати і уявити створені картинки.

Все складно у вивченні мови для 5,52% дітей. Вчити іноземну мову важко, тому що це потребує щоденної праці. Учні не завжди мають бажання виконувати домашні завдання, а тим паче самостійно опрацьовувати додатковий матеріал, особливо якщо навчальний предмет знаходиться для них в категорії «неважливих».

На незрозумілість навчального матеріалу скаржаться 3,06% опитаних. Незрозумілим навчальний матеріал може бути тоді, коли учень не достатньо добре засвоїв навчальний матеріал або взагалі його не зрозумів. Іноді вчителі, намагаючись вчасно виконати навчальну програму, ігнорують індивідуальні особливості учнів. Вчитель працює з «сильними» учнями, а учні зі слабшими когнітивними здібностями залишаються на самоті зі своїми проблемами. Поступово такі діти втрачають будь-який інтерес до вивчення навчальної дисципліни. Часто підлітки самі не мають бажання прикладати зусилля для того щоб чомусь навчитися.

Труднощі з перекладом виникають у 6,14% підлітків. Причиною, перш за все, є недостатній словниковий запас і незнання або невміння правильно використовувати граматичні конструкції.

6,74% учням складно спілкуватися іноземною мовою. Причини таких труднощів можуть бути різні. Це може бути малий запас слів, невміння правильно оперувати граматичними конструкціями, невпевненість у своїх знаннях, страх зробити помилку.

На проблеми з вимовою скаржаться 2,45% опитаних.

Ніяких труднощів при вивченні іноземної мови не виникає лише у 13,5% підлітків.

8,6% учнів важко відповісти на це запитання.

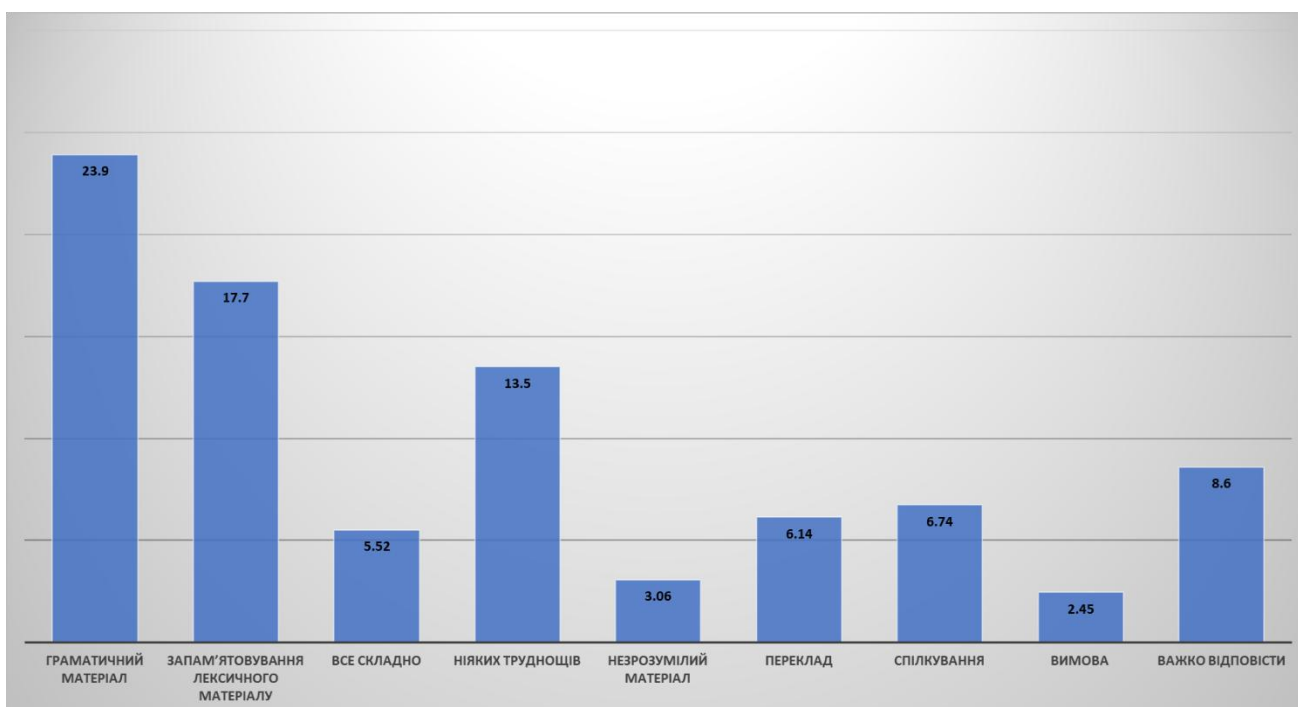

Рис.3.5 Трудощі, які виникають при вивченні іноземної мови

З метою виявлення особистісної значущості мотивів вивчення іноземної мови, учням було запропоновано оцінити запропоновані мотиви за 10-ти бальною шкалою. Мотиву, який має найбільший вплив, надавати ранг 10, найменший – 1.

Як показали результати анкетування, головним мотивом навчання, який впливає на вивчення іноземної мови в учнів, є такий мотив, як «хочу вільно володіти іноземною мовою, щоб спілкуватися з людьми з різних країн». Цей мотив стоїть на першому місці і має середній бал 9,13. Вибір даного мотиву ми можемо пояснити тим, що багато дітей подорожують в інші країни і відчують потребу в спілкуванні іноземною мовою. Велика кількість підлітків грає в мережеві комп'ютерні ігри або спілкується в чатах з однолітками з усього світу і без знання мови тут теж не обійтися.

Мотив «вважаю що іноземна мова є важливою для подальшого навчання» учні розмістили на друге місце з середнім балом 8,93. Багато дітей розуміють, особливо серед старшокласників, що для вступу до вищих навчальних закладів, а також для подальшого навчання там, їм потрібно знати іноземну мову. Для багатьох здача ЗНО теж є гарним стимулом.

На третє місце школярі поставили такий мотив, як бажання досягти успіхів у навчанні, з середнім балом 8,45. Вибір даного мотиву зумовлений тим, що підлітки з метою отримання визнання серед однокласників, прагнуть бути в класі першими, кращими, бути відмінником. Для цього важливо мати високу оцінку також і з навчального предмету «Іноземна мова».

На четвертому місці стоїть мотив необхідності знання іноземної мови для самовдосконалення з середнім балом 8,43. У підлітковому віці відбувається усвідомлене становлення особистості. Від самовдосконалення залежить самооцінка підлітка, який багато часу проводить з друзями і для якого важливо, як оцінюють друзі його особистісні якості, нові знання, уміння.

Такий мотив, як «відчуваю пізнавального інтересу до навчання» з середнім балом 7,49, учні розмістили на п'яте місце. Підлітковий вік характеризується розвитком і зміцненням пізнавальних інтересів. У дітей з'являється бажання детальніше вивчати обраний ними навчальний предмет.

Підлітки прагнуть до самостійного розв'язання проблемних запитань. Зазвичай пізнавальний інтерес до навчання проявляють учні з високою успішністю.

Мотиву «маю задоволення від процесу навчання» учні надали шосте місце з середнім балом 7. За нашими спостереженнями, на жаль, мало сучасних дітей отримують задоволення від навчання. Як правило, навчаються найчастіше заради оцінки, а сам процес навчання учнями сприймається як повинність.

На сьоме місце підлітки поставили такий мотив, як «бажання поїхати навчатися за кордон», з середнім балом 6,88. Значущість цього мотиву, на нашу думку, пов'язана з тим, що сьогодні отримати освіту за кордоном може будь-хто. Завдяки співпраці між країнами існують різні варіанти програм культурного обміну, стажувань, курсів для школярів та студентів. Учні вбачають у навчанні за кордоном кращі перспективи. Школярі розуміють, що добре володіючи іноземною мовою, вони, після закінчення школи, матимуть можливість безкоштовно навчатися в різних країнах, отримувати там стипендію.

Восьму позицію зайняв мотив «вивчаю іноземну мову, тому, що цього вимагає навчальна програма, з середнім балом 4,36. Такий мотив значущим є, як правило, для учнів з низькою мотивацією до навчання або ж до вивчення окремого навчального предмету (у даному випадку до вивчення іноземної мови). Такі учні мають низький рівнем знань загалом або з певного навчального предмету і навчаються лише тому, що так треба.

Мотиву «вивчаю іноземну мову тому що так хочуть батьки», школярі дали дев'яте місце з середнім балом 3,39. Причину низького рейтингу для даного мотиву серед школярів вбачаємо в певних особливостях підліткового віку. Прагнучи здаватися дорослими і незалежними, діти не завжди прислухаються до порад батьків чи рекомендацій вчителів. Підлітки вважають,

що тільки вони самостійно можуть вирішувати, що і як їм вивчати і чи вивчати взагалі.

Таблиця 3.1

Розподіл мотивів навчання в учнів загальноосвітніх середніх навчальних закладів при вивченні іноземної мови

№	Мотиви	Середній бал
1.	Хочу вільно володіти іноземною мовою, щоб спілкуватися з людьми з різних країн	9,13
2.	Вважаю, що іноземна мова важлива для подальшого навчання	8,93
3.	Маю бажання досягти успіхів у навчанні	8,45
4.	Вважаю, що іноземна мова важлива для самовдосконалення	8,43
5.	Відчуваю пізнавальний інтерес до навчання	7,49
6.	Маю задоволення від процесу навчання	7
7.	Маю бажання поїхати навчатися закордон	6,88
8.	Вивчаю іноземну мову, тому що цього вимагає навчальна програма	4,36
9.	Вивчаю іноземну мову, тому що так хочуть мої батьки	3,39

Для виявлення значущих мотивів для хлопців та дівчат, ми виокремили із загальної кількості анкет відповіді представників обох статей. Отримані результати розмістили в «табл. 3.2» та «табл. 3.3».

Серед зазначених мотивів і хлопці, і дівчата поставили на перше місце, як і при загальному розподілі мотивів, такий мотив як «маю бажання вільно володіти іноземною мовою, щоб спілкуватися з людьми з різних країн» з середніми балами 9,04 (хлопці) і 9,17 (дівчата).

Друге місце і хлопці, і дівчата дали мотиву важливості іноземної мови для подальшого навчання з середніми балами 8,54 (хлопці) та 9,1 (дівчата).

На третьому місці у хлопців такий мотив, як значущість іноземної мови для самовдосконалення з середнім балом 7,96. У дівчат на третьому місці мотив «маю бажання досягти успіхів у навчанні» з середнім балом 8,71.

На четвертому місці у хлопців такий мотив, як бажання досягти успіхів у навчанні з середнім балом 7,81. У дівчат на четвертому місці такий мотив, як значущість іноземної мови для самовдосконалення з середнім балом 8,63.

П'яте місце учні та учениці надали такому мотиву, як «відчуваю пізнавальний інтерес до навчання» з середніми балами відповідно 7,19 і 7,62.

На шосте місце представники обох статей поставили такий мотив, як задоволення від процесу навчання з середнім балом 6,38 для хлопців і 7,27 для дівчат.

На сьомому місці такий мотив «маю бажання поїхати навчатися за кордон» з середнім балом 6,21 для хлопців та 7,17 для дівчат.

Мотив «вивчаю іноземну мову, тому що цього вимагає навчальна програма» дівчата й хлопці поставили на 8 місце з середніми балами 4,14 для дівчат і 4,88 для хлопців.

На дев'яте місце і хлопці, і дівчата розмістили такий мотив, як вивчення мови, тому що таке бажання батьків. Середній бал для хлопців 3,56, для дівчат – 3,23.

Результати анкетних даних вказують на те, що для хлопців і дівчат одні й ті ж мотиви, при вивченні іноземної мови, є однаково значущими. Це дає

підстави стверджувати, що гендерні відмінності підлітків не впливають на розподіл мотивів при вивченні іноземної мови.

Таблиця 3.2

Розподіл мотивів навчання при вивченні іноземної мови серед хлопців

№	Мотиви	Середній бал
1	Хочу вільно володіти іноземною мовою, щоб спілкуватися з людьми з різних країн	9,04
2	Вважаю, що іноземна мова важлива для подальшого навчання	8,54
3	Вважаю, що іноземна мова важлива для самовдосконалення	7,96
4	Маю бажання досягти успіхів у навчанні	7,81
5	Відчуваю пізнавальний інтерес до навчання	7,19
6	Маю задоволення від процесу навчання	6,38
7	Маю бажання поїхати навчатися закордон	6,21
8	Вивчаю іноземну мову, тому що цього вимагає навчальна програма	4,88
9	Вивчаю іноземну мову, тому що так хочуть мої батьки	3,56

Таблиця 3.3

Розподіл мотивів навчання при вивченні іноземної мови серед дівчат

№	Мотиви	Середній бал
1	Хочу вільно володіти іноземною мовою, щоб спілкуватися з людьми з різних країн	9,17
2	Вважаю, що іноземна мова важлива для подальшого навчання	9,1
3	Маю бажання досягти успіхів у навчанні	8,71
4	Вважаю, що іноземна мова важлива для самовдосконалення	8,63
5	Відчуваю пізнавальний інтерес до навчання	7,62
6	Маю задоволення від процесу навчання	7,27
7	Маю бажання поїхати навчатися закордон	7,17
8	Вивчаю іноземну мову, тому що цього вимагає навчальна програма	4,14
9	Вивчаю іноземну мову, тому що так хочуть мої батьки	3,25

Відомо, що для дітей різного віку не всі мотиви мають однакову спонукальну силу. Одні мотиви можуть бути для них головними, інші – другорядними. Ми проаналізували розподіл мотивів по класах. Отримані результати можна побачити у «табл. 3.4».

Серед учнів 7-11-тих класів найбільший пріоритет мають такі мотиви як «хочу вільно володіти іноземною мовою щоб спілкуватися з людьми з різних країн» та «маю бажання досягти успіхів у навчанні».

Мотив «вважаю, що іноземна мова важлива для подальшого навчання» для учнів 11 класів є пріоритетним (на другому місці), на відміну від семикласників, для яких цей мотив є менш важливим, він стоїть у них на п'ятому місці. Можемо це пояснити тим, що для учнів сьомих класів цілі, пов'язані з вибором майбутньої професії і відповідно навчального закладу є більш віддалені ніж для старшокласників. Учні 8 класу надали даному мотиву четверте місце, а учні 9-тих та 10-тих класів поставили цей мотив на третє місце. Як бачимо з «табл. 3.4», чим старші учні, тим значущим для них є мотив «вважаю, що іноземна мова важлива для подальшого навчання».

Таблиця 3.4

Розподіл мотивів навчання при вивченні іноземної мови по класах

№	Мотиви	Середній бал				
		7 клас	8 клас	9 клас	10 клас	11 клас
1.	Хочу вільно володіти іноземною мовою, щоб спілкуватися з людьми з різних країн	9,7	9,65	9,17	9,07	8,86
2.	Вважаю, що іноземна мова важлива для подальшого навчання	7,76	8,49	8,4	8,96	8,59
3.	Маю бажання досягти успіхів у навчанні	9,1	9,76	8,47	9,22	8,55
4.	Вважаю, що іноземна мова важлива для самовдосконалення	8,93	8,76	8,23	8,81	7,32
5.	Відчуваю пізнавальний інтерес до навчання	7,48	7,92	6,47	6,74	6,09
6.	Маю задоволення від процесу навчання	8,07	7,86	6,77	8,04	7,5
7.	Маю бажання поїхати навчатися закордон	7,2	7,05	6,7	7,85	6,77
8.	Вивчаю іноземну мову, тому що цього вимагає навчальна програма	4,28	4,54	4,57	3,78	4,77
9.	Вивчаю іноземну мову, тому що так хочуть мої батьки	4,07	3,76	3,23	3,04	2,88

Мотив «маю задоволення від процесу навчання» учні сьомих і восьмих класів розмістили на четвертому місці, дев'ятих та десятих класів – на п'ятому місці, а восьмикласники поставили цей мотив на шосте місце.

Такому мотиву як «пізнавальний інтерес до навчання», учні одинадцятих класів надали четверте місце, десятих та дев'ятих класів – сьоме місце, восьмих класів – п'яте місце і семикласники поставили на шосте місце.

Останні позиції учні всіх класів віддали мотивам «Вивчаю іноземну мову, тому що цього вимагає навчальна програма» та «Вивчаю іноземну мову, тому що так хочуть мої батьки».

Для виявлення взаємозв'язків показників успішності та мотивації до вивчення іноземної мови нами був використаний такий метод статистики як кореляційний аналіз за Спірменом.

Використання статистичних методів під час обробки матеріалів психологічних досліджень дозволяє отримати із експериментальних даних корисну інформацію.

Одним з найпоширеніших методів статистики є кореляційний аналіз [62].

Для обробки даних соціологічних і психологічних досліджень (анкет, рейтингів, експертних оцінок) часто використовують методи рангової кореляції. Найчастіше використовуються коефіцієнти рангової кореляції Спірмена і Кендалла [48].

Оскільки принципів відмінностей між коефіцієнтами немає, а коефіцієнт кореляції Спірмена дає точніший результат, тому в нашій роботі, для розрахунку кореляції використовуватимемо коефіцієнт Спірмена.

Коефіцієнт кореляції Спірмена (ρ) визначається за формулою [22]

$$\rho = 1 - \frac{6 \sum_{i=1}^n (D_i^2)}{n(n^2 - 1)}, \quad (3.1)$$

$D_i = (r_i - s_i)$, n – кількість пар, що спостерігаються, де r_i і s_i – ранги i - того об'єкта по перемінній X, Y . (Процедуру пошуку кореляційного зв'язку див. додаток)

В якості вхідних даних для проведення кореляційного аналізу будемо попарно використовувати мотиви вивчення іноземної мови та результати успішності з іноземної мови учнів тестової групи. Для тестової групи ми відібрали 34 учні 8-го класу загальноосвітньої середньої школи. Результати анкетування, яке проводилося і було описане вище, ми доповнили даними про успішність з навчального предмету «Англійська мова». Отриманні результати ми відобразили у «табл. 3.6»

Таблиця 3.6.

Розподіл мотивів навчання при вивченні іноземної мови

Мотиви	Кореляція з успішністю з іноземної мови
Хочу вільно володіти іноземною мовою, щоб спілкуватися з людьми з різних країн.	0.56
Вважаю, що іноземна мова важлива для самовдосконалення.	0.681
Вважаю, що іноземна мова важлива для подальшого навчання.	0.348
Маю бажання досягти успіхів у навчанні.	0.513
Маю бажання поїхати навчатися за кордоном	0.323

Відчуваю пізнавальний інтерес до навчання.	0.479
Маю задоволення від процесу навчання.	0.48
Вивчаю іноземну мову, тому що цього вимагає навчальна програма.	-0.21
Вивчаю іноземну мову, тому що так хочуть мої батьки.	-0.03

Для оцінки статистичної значущості дослідження сформулюємо наступні гіпотези:

H_0 : Зв'язок між мотивацією та успішністю учнів відсутній.

H_1 : Зв'язок між мотивацією та успішністю учнів присутній.

Перевірка значущості виявленого зв'язку здійснюється за допомогою порівняння ρ і $\rho_{\text{крит}}$, значення $\rho_{\text{крит}}$ візьмемо з таблиці «Критичні значення коефіцієнта кореляції Спірмена» (див. додаток 9)[51, 241.]. Якщо $\rho > \rho_{\text{крит}}$, наявність виявленого зв'язку вважається значущою. Інакше, при $\rho < \rho_{\text{крит}}$, наявність виявленого зв'язку вважається незначущою.

При кількості пар $N = 34$, рівні значущості $\alpha \leq 0,05$ і рівні значущості $\alpha \leq 0,01$ критичне значення коефіцієнта кореляції Спірмена $\rho_{\text{крит}}$ визначатиметься наступним рівнянням:

$$\rho_{\text{крит}} = \begin{cases} 0,34 & \text{для } \alpha \leq 0,05 \\ 0,44 & \text{для } \alpha \leq 0,01 \end{cases}$$

Із вищезазначеного виразу видно, що якщо значення $\rho < 0,34$, то воно потрапляє в зону незначущості, тоді нам потрібно прийняти гіпотезу H_0 і

відхилити гіпотезу H_1 . Якщо значення $\rho > 0,44$, то величина коефіцієнта кореляції потрапляє в область значущості, отже ми повинні прийняти гіпотезу H_1 і відхилити гіпотезу H_0 . Якщо значення ρ знаходиться в діапазоні між $0,34$ і $0,44$, то отримана величина рангового коефіцієнта кореляції Спірмена потрапила в зону невизначеності й подальша інтерпретація залежить від рівня значущості, який готовий прийняти дослідник.

Аналізуючи отримані результати, можна зробити наступні висновки:

Для мотивів: «хочу вільно володіти іноземною мовою, щоб спілкуватися з людьми з різних країн», «вважаю, що іноземна мова важлива для самовдосконалення», «маю бажання досягти успіхів у навчанні», - отримані коефіцієнти рангової кореляції знаходяться в зоні значущості. Отже, в термінах статистичних гіпотез відхиляється нульова H_0 гіпотеза про схожість коефіцієнта кореляції з нулем і приймається альтернативна H_1 про значиму відмінність коефіцієнта кореляції від нуля. Інакше кажучи, ми бачимо значну позитивну кореляцію. Аналогічно до вищезазначеного судження була виявлена слабка позитивна кореляція між мотивами «відчуваю пізнавальний інтерес до навчання», «маю задоволення від процесу навчання» та успішністю у вивченні іноземної мови.

Для мотивів «вивчаю іноземну мову, тому що так хочуть мої батьки», «вивчаю іноземну мову, тому що цього вимагає навчальна програма» і «маю бажання поїхати навчатися за кордон» отримані рангові коефіцієнти кореляції потрапляють в зону незначущості тому приймаємо нульову H_0 гіпотезу про схожість коефіцієнта кореляції з нулем і відхиляємо альтернативну H_1 про значиму відмінність коефіцієнта кореляції від нуля. В даному випадку отриманий результат вказує на те, що мотиви учнів не пов'язані з успішністю і статистично значущого зв'язку не виявлено.

Отримана величина рангового коефіцієнта кореляції Спірмена між мотивом «вважаю, що іноземна мова важлива для подальшого навчання» і успішністю потрапила в зону невизначеності. В даному випадку на 5% рівні значущості слід прийняти гіпотезу H_1 і відхилити гіпотезу H_0 про схожість коефіцієнта кореляції з нулем. Отже, можна стверджувати про наявність слабкого позитивного зв'язку.

Згідно із зафіксованими даними, отримані учнями річні оцінки з іноземної мови позитивно корелюють з такими зовнішніми соціальними мотивами як «хочу вільно володіти іноземною мовою, щоб спілкуватися з людьми з різних країн», «вважаю, що іноземна мова важлива для самовдосконалення», «маю бажання досягти успіхів у навчанні» та внутрішніми мотивами «відчуваю пізнавальний інтерес до навчання», «маю задоволення від процесу навчання».

Негативна кореляція виявлена між річними оцінками та зовнішніми негативними мотивами, такими як «Вивчаю іноземну мову, тому що так хочуть мої батьки» та «вивчаю іноземну мову, тому що цього вимагає навчальна програма» і зовнішнім соціальним мотивом «маю бажання поїхати навчатися за кордон».

Дослідження, проведене нами, засвідчило, що, незважаючи на стать та вік підлітків, найвпливовішими мотивами при вивченні іноземних мов є такі соціальні мотиви як «хочу вільно володіти іноземною мовою, щоб спілкуватися з людьми з різних країн», «вважаю, що іноземна мова важлива для подальшого навчання», «маю бажання досягти успіхів у навчанні», «вважаю, що іноземна мова важлива для самовдосконалення» та пізнавальні мотиви «відчуваю пізнавальний інтерес до навчання», «маю задоволення від процесу навчання».

Менший вплив на вивчення іноземних мов мають такі зовнішні негативні мотиви як «вивчаю іноземну мову, тому що цього вимагає навчальна програма» та «вивчаю іноземну мову, тому що так хочуть мої батьки».

Результати анкетування свідчать про те, що соціальні мотиви сильніші ніж мотиви пізнавальні.

Отже, розглядаючи мотивацію як один із важливих факторів оволодіння іншомовним спілкуванням, потрібно пам'ятати, що мотивація належить до суб'єктивних якостей особистості, вона визначається її особистими спонуканнями і потребами. Для позитивної мотивації підлітків важливим є поєднання пізнавальних та основних соціальних мотивів.

3.3. Ефективність корекційних методів при формуванні позитивного ставлення учнів до вивчення іноземної мови

З метою встановлення ефективних засобів впливу на позитивне ставлення підлітків до вивчення іноземної мови нами було проведено дослідження. У формувальному експерименті взяли участь учні 8 класу загальноосвітньої середньої школи м. Києва у кількості 27 чоловік (12 учнів становили експериментальну групу і 15 - контрольну). Заняття з учнями експериментальної групи проводилися по 40 хв. двічі на тиждень після уроків вчителем німецької мови.

Для експериментальної групи ми відібрали 12 учнів з низькою мотивацією до вивчення німецької мови як другої іноземної. Під час створення експериментальної групи нам довелося залучитися підтримкою класного керівника та батьків учнів. Діти не мали ніякого бажання відвідувати додаткові заняття з німецької мови, а тим більше в позаурочний час. Ініціатива йшла скоріше від батьків ніж від самих учнів. Перші заняття окремими учнями навіть ігнорувалися.

На уроках німецької мови ми використовували не лише навчальні вправи, необхідні для покращення рівня знань з даного навчального предмету, а й

комплекс вправ корекційного характеру для підвищення самооцінки учнів та відчуття впевненості в собі.

Для досягнення нашої мети були поставлені наступні цілі:

- 1) Вибір контрольної та експериментальної груп.
- 2) Проведення анкетування для визначення пріоритетності тих чи інших мотивів при вивченні німецької мови і визначення ставлення підлітків до вивчення німецької мови.
- 3) Створення і апробація комплексу вправ для зацікавленн учнів у вивченні німецької мови.
- 4) Проведення повторного анкетування після завершення експерименту для виявлення змін (якщо такі відбулися) у ставлення підлітків до вивчення німецької мови.
- 5) Узагальнення результатів експерименту.

Для реалізації поставлених цілей нами був розроблений комунікативний тренінг, спрямований на корекцію самооцінки, на зниження рівня тривожності й набуття впевненості в собі, а також підібрані навчальні вправи.формування позитивної мотивації у підлітків до вивчення німецької мови,

Крім уроків німецької мови нами проводилися тренінгові заняття. Програма тренінгу в додатках № 10-30

Кожен урок німецької мови розпочинали також з тренінгової вправи. Нами були використанні такі вправи, як «Подаруй посмішку» (вправа допомагає знімати скутість обличчя, підтримувати один одного, створювати позитивний емоційний фон та усувати страхи), вправа «Павутинка» (допомагає підліткам краще зрозуміти і пізнати один одного). Пізніше, була адаптована для уроків німецької мови. Використання різних варіацій цієї вправи дає змогу ще й збагатити та активізувати словниковий запас учнів.

Для підняття самооцінки підлітків, ми розпочинали заняття з компліменту один одному. Для цього запропонована була вправа «Обери і подаруй комплімент»). Учні вибрали будь-який комплімент, написаний на наліпці (стикері) та прикріплений до дошки та «дарували» (читали) своєму однокласнику. «Компліменти» написані без перекладу на українську мову. Спочатку діти вибирали компліменти навмання, а на наступних уроках школярі вибирали ті компліменти, які насправді хотіли зробити один одному. Пізніше учні самостійно (без підказок) робили один одному компліменти німецькою мовою.

На початковому етапі уроку учням також пропонувалося придумати коротенькі віршики «Elfchen», які складаються з 11 слів та мають певну структуру. Тему віршика задає вчитель (див. додаток №34).

На основному етапі уроку подавався навчальний матеріал згідно визначеної теми. Для запам'ятовування нових лексичних одиниць ми використовували прийоми мнемотехніки. Наприклад, для вивчення частин тіла до теми «Körperteile», ми використовували метод асоціацій. Діти створювали до слів смішні й безглузді асоціації, за допомогою яких намагалися вивчити слова.

Спочатку учням було складно придумувати образи і й використання методики займало досить багато часу. Згодом, учні менше часу стали витрачати на придумування асоціацій.

Для закріплення вивченої лексики ми використовували гру «Schwarzer Peter» (див. додаток №31).

Для розвитку навичок діалогічного та монологічного мовлення ми використовували рольові ігри. Наприклад, для закріплення лексичного матеріалу до тем «Ліки» та «Хвороби» учні програвали діалог «у лікаря». За допомогою жеребкування учнями обиралися ролі. Щоб зняти психологічне

напруження і залучити всіх учнів до гри, дітям було запропоновано використовувати опорні таблиці, а також мову жестів.

Уроки завершувалися ритуалом прощання. Учні дякували один одному за гарно проведений час.

З метою заохочення підлітків відвідувати заняття німецької мови, нами було розроблено такий прийом як «SMS-пазли». Після кожного заняття учням відправлялися на мобільні телефони повідомлення зі словом, яке є складовою короткого віршика, побажання, загадки (варіанти можуть бути різні). Для кожного учня були підбрані індивідуальні повідомлення, але з однаковою кількістю слів. Учні «збирали пазли» впродовж кількох занять, а потім кожен зачитував своє повідомлення.

Для ознайомлення підлітків з культурою народу, мова якого вивчається, учням було запропоновано прослухати сучасні німецькі пісні та подивитися короткі навчальні фільми, а потім розповісти про свої враження та виконати завдання.

Виконня вправ, а також участь в іграх, які проводилися відбувалися без примусу. Оцінювання проводилося вербально.

Під час експерименту нами було встановлено, що вплив на зміну ставлення учнів до вивчення німецької мови мали різні комплексні заходи, такі як ігри, вправи, бесіди, тренінги.

Для того, щоб проаналізувати ступінь зацікавленості учнями німецькою мовою, нами була розроблена анкета «Моє ставлення до вивчення німецької мови» і проведене анкетування. Анкета містить 10 запитань (додаток №8).

Анкетування проводилося на початку формувального етапу та після завершення роботи.

В наведених нижче графіках представлені результати, отримані на початку формувального етапу і після його завершення (рис.3.6.-3.13)

На перше питання анкети «Чи подобається тобі навчальна дисципліна «Німецька мова?»» всі учасників експериментальної групи дали негативну відповідь.

Наш досвід показує, що небагатьом учням подобається вивчати німецьку мову, яку в більшості шкіл вивчають як другу іноземну мову. Як зазначалося раніше, у підлітків дуже низька мотивація до вивчення саме німецької мови. Здавалося б, вивчення другої іноземної мови, на відміну від першої, має бути дещо простішим, оскільки учні вже мають уявлення і певний досвід використання мовної системи. Однак, у підлітковому віці актуальним стає вибір майбутньої професії. В результаті цього учні починають ділити навчальні предмети на «важливі» та «неважливі». І саме німецька мова найчастіше потрапляє до категорії «неважливих» навчальних дисциплін. Підлітки вважають, що їм достатньо знати лише англійську мову.

Після проведення експериментальної роботи ці показники дещо змінилися (див.рис. 3.6- 3.9).

9 67% учнів дали стверджувальну відповідь, а 33% - не змінили свою думку.

На питання «Чи важливо знати німецьку мову?» 33% учнів відповіли «Так» і 67% – «Ні». Після експерименту кількість учнів, які вважають знання німецької мови важливими, збільшилася вдвічі (67%). У 33% підлітків думка щодо цього питання не змінилася – їх відповідь «Ні».

На третє питання «Чи вивчав би ти німецьку мову якби не виставляли оцінок з цієї навчальної дисципліни?», 33% учнів погодилися б вивчати мову без виставлення оцінок, а 67% – ні. Наприкінці експерименту 58% учнів вивчали б мову без оцінок, а 42% – ні .

Цікавими є відповіді на питання «Чи вибрав би ти навчальний предмет «Німецька мова» якби можна було самостійно обирати навчальні дисципліни?»

Жоден з опитуваних учнів, при можливості, не став би самостійно обирати дисципліну «Німецька мова». Після завершення експерименту 42% опитаних дали відповідь «Так» і 58% відповіли «Ні».

На початку експерименту всі підлітки зазначили, що отримані знання на уроках німецької мови не знадобляться їм у майбутньому. При повторному опитуванні 75% дітей не змінили своєї думки і лише 25% вважають, що знання з німецької мови їм знадобляться.

Анкетування показало, що 75% учнів відчувають напруження і дискомфорт перед уроками німецької мови (на початку експерименту). Цей показник змінився після експерименту. Як видно з наведеної діаграми напруження і дискомфорт перед уроками німецької мови відчувають 25% учнів, 75% - не відчувають.

На питання «Чи із задоволенням ти відвідуєш уроки німецької мови?» всі учасники дали негативну відповідь на початку експерименту. Наприкінці експерименту 58% змінили свою думку на позитивну.

Нікому із учасників не подобається виконувати граматичні вправи, вчити нові слова, а також читати та перекладати тексти на уроках німецької мови. Такі результати ми отримали на початковому етапі нашого експерименту. Після впровадження нашої методики, як показало анкетування, невелика частина учнів все ж таки змінила свою думку. 33% підлітків вказали на те, що їм подобається виконувати граматичні вправи, вчити нові слова й перекладати тексти, іншій частині учнів (67%) робити це не до вподоби.

Натомість грати в ігри, брати участь у вікторинах, виконувати творчі завдання сподобалося всім учасникам експериментальної групи. Ми можемо побачити з діаграми, що 100% учнів дали позитивну відповідь. На початку експерименту цей показник був 42%. Не подобалося грати в ігри, виконувати творчі завдання 58% дітей.

На десяте питання нашої анкети «Чи хочеш ти знати німецьку мову?» на початку експерименту 17% учнів відповіли «Так», 83% підлітків дали відповідь «Ні». При повторному опитуванні відповіді дещо змінилися. Як видно з наведеної діаграми 50% школярів хочуть знати німецьку мову і стільки ж (50%) – не хочуть.

Отже, проведене опитування дає підстави стверджувати, що застосована нами методика дала поштовх на зміну ставлення підлітків до іноземної мови, (в нашому випадку до німецької) в кращу сторону. Зросла кількість позитивно налаштованих і вмотивованих учнів.

На графіках зображених знизу, ми можемо спостерігати результати дослідження в контрольній групі (рис.3.10 –рис. 3.12).

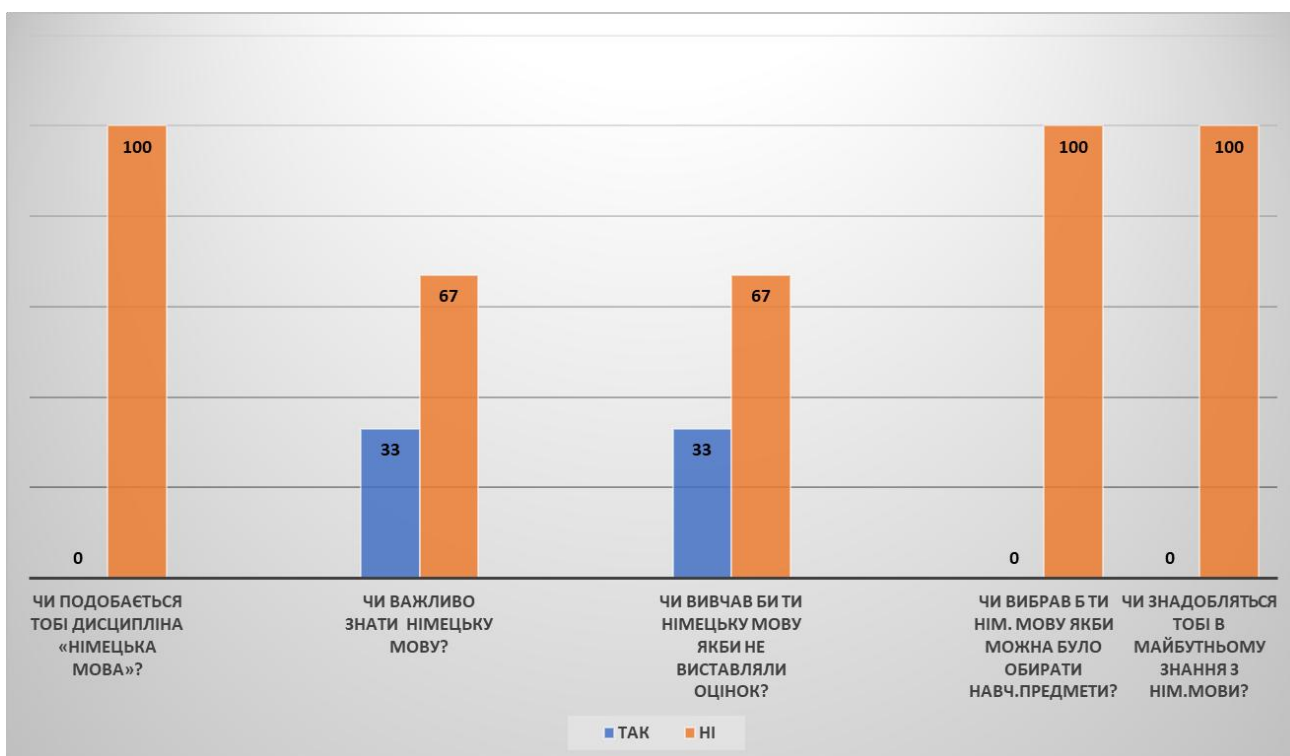

Рис.3.6 Результати початкового етапу дослідження (експериментальна група)

Як бачимо з графіків, при відповідях на перші п'ять запитань анкети, в контрольній групі не зафіксовано ніяких змін (рис.3.10 – рис.3.11).

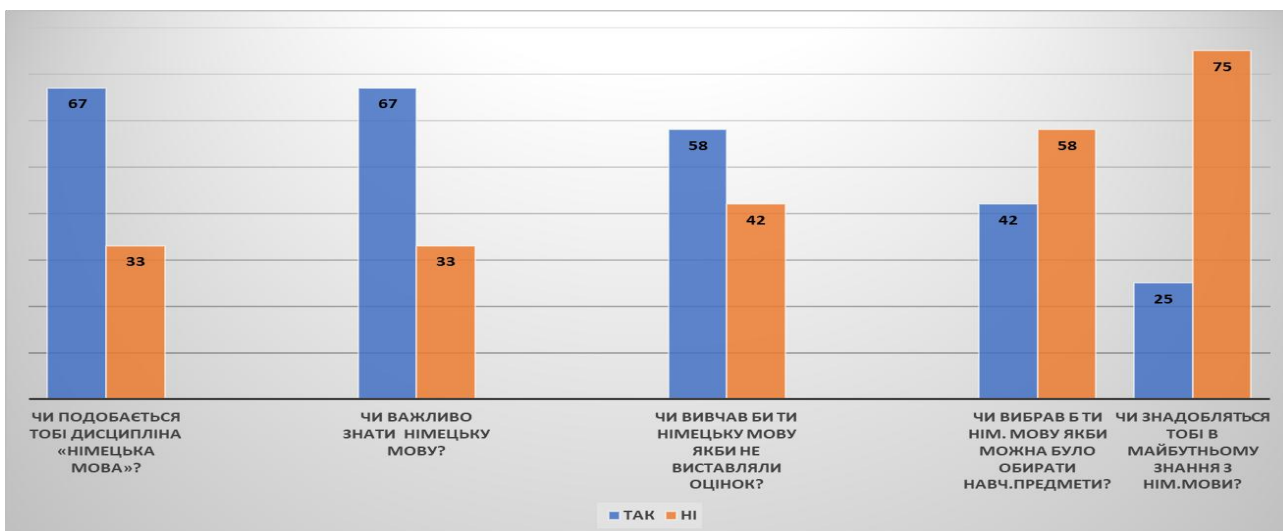
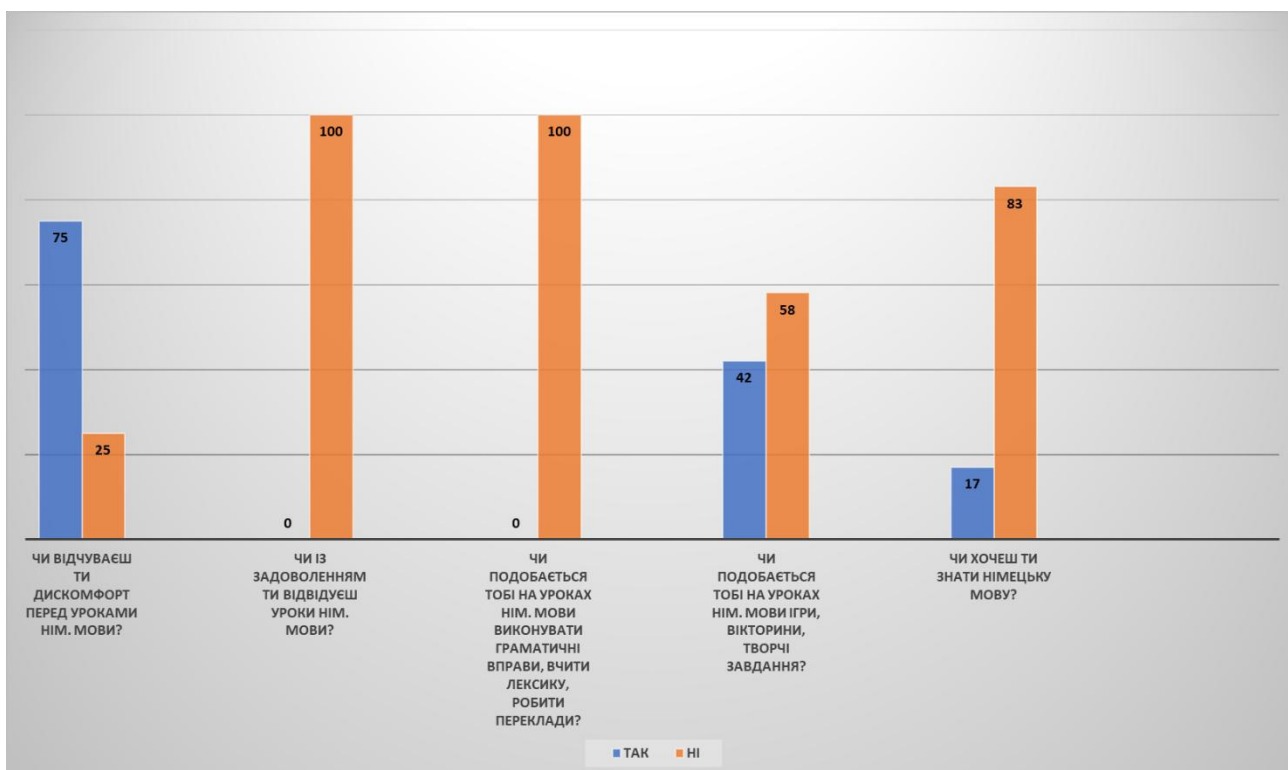

Рис.3.7 Результати завершального етапу дослідження (експериментальна група)

«Рис.3.8»

Результати опитування на обох етапах дослідження повністю співпадають. Незначні зміни ми можемо спостерігати у контрольній групі на початку та наприкінці дослідження (рис.3.12 – 3.13).

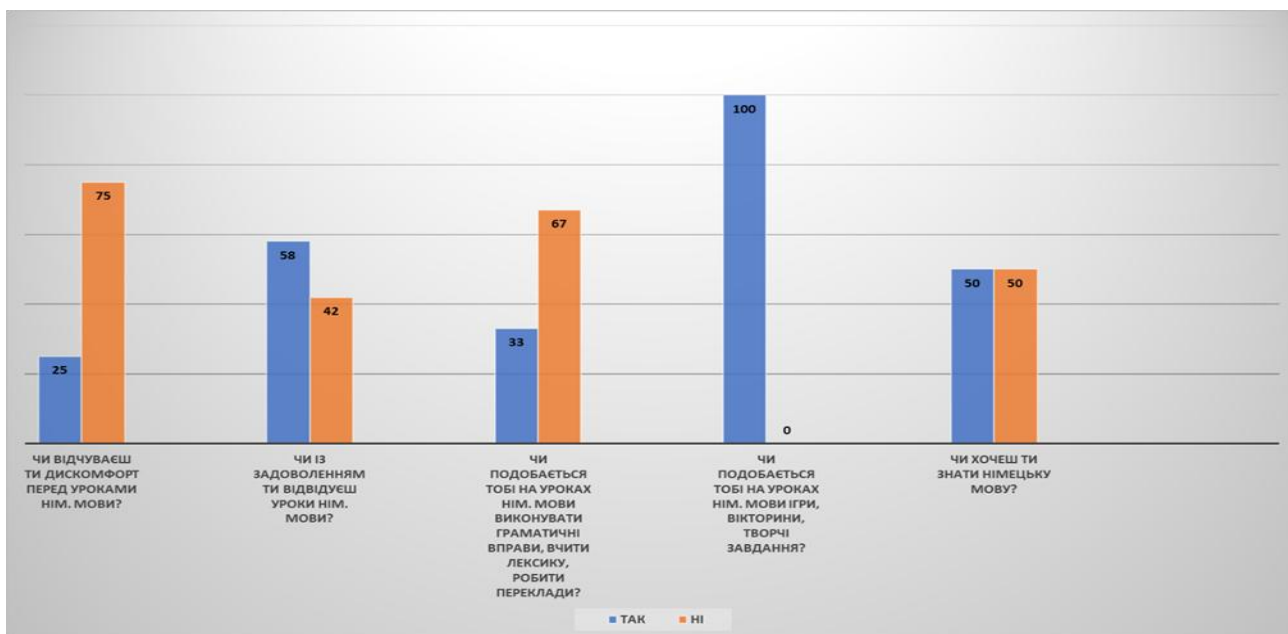
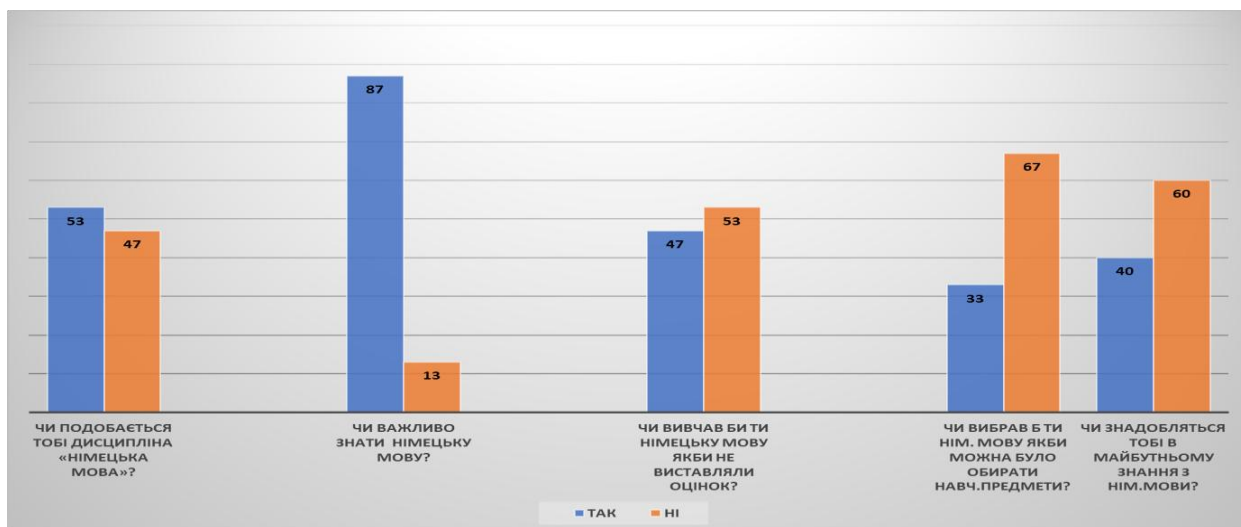

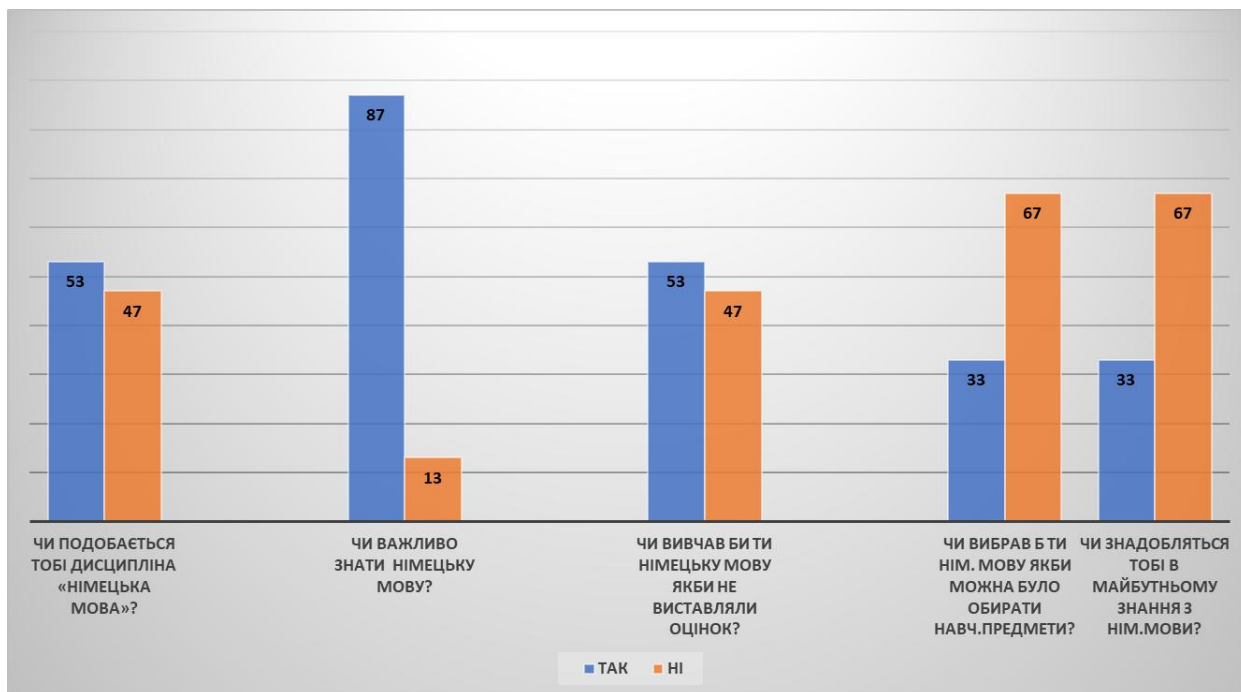
Рис.3.9. Результати кінцевого етапу дослідження (експериментальна група)

Результати початкового етапу дослідження (контрольна група)

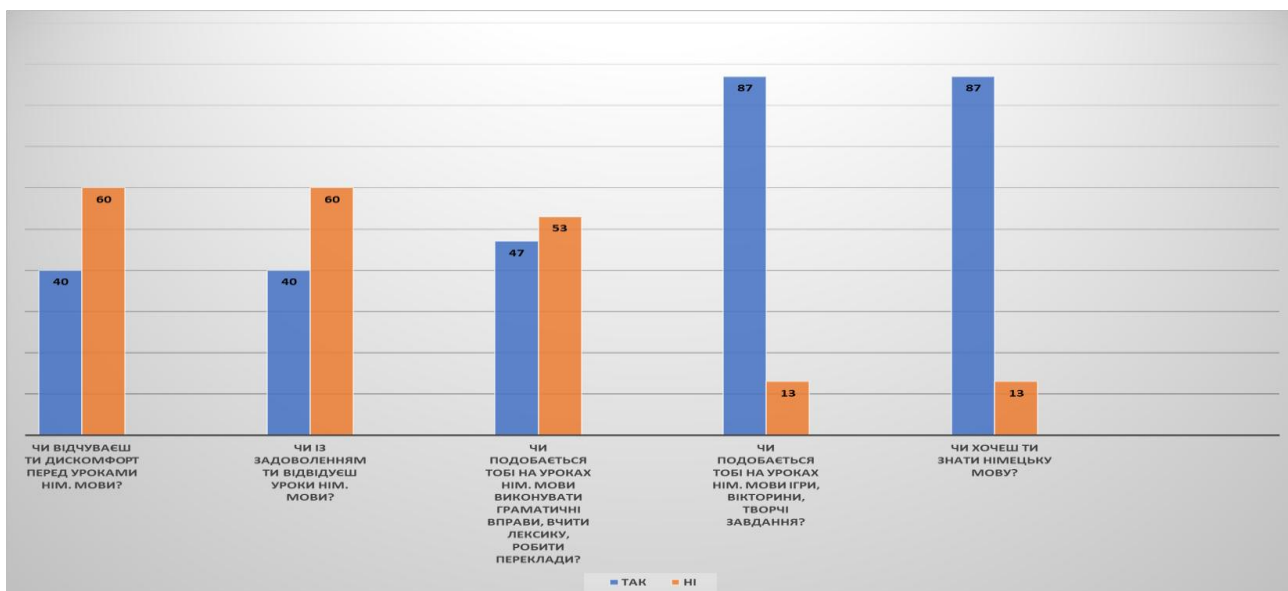
«Рис.3.10»

**Результати завершального етапу дослідження
(контрольна група)**

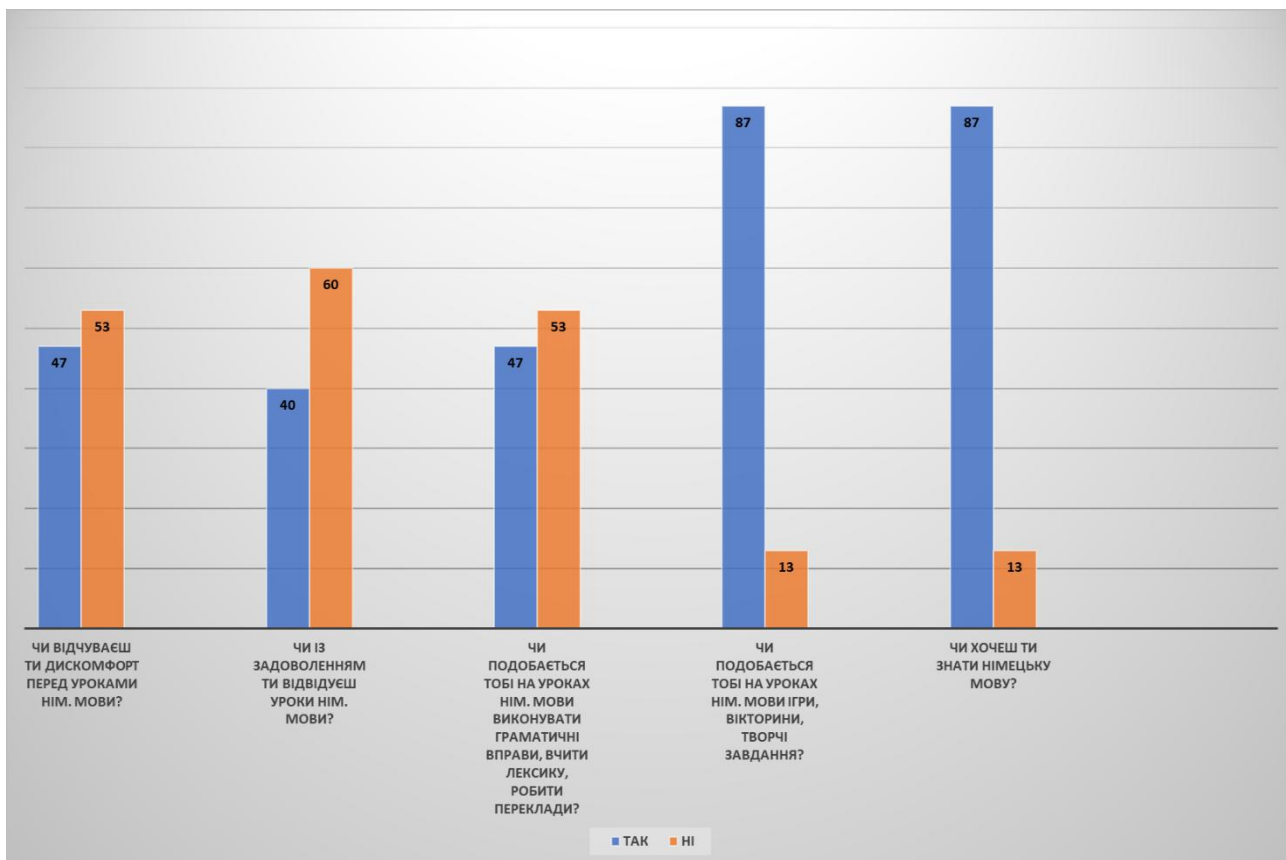
«Рис.3.11»

**Результати початкового етапу дослідження
(контрольна група)**

«Рис.3.12»

**Результати завершального етапу дослідження
(контрольна група)**

«Рис.3.13»

Висновки дорозділу 3

Отже, можна зробити наступні висновки:

Незалежно від статі та віку підлітків, найвпливовішими мотивами при вивченні іноземних мов є такі соціальні мотиви як «Хочу вільно володіти іноземною мовою, щоб спілкуватися з людьми з різних країн», «Вважаю, що іноземна мова важлива для подальшого навчання», «Маю бажання досягти успіхів у навчанні», «Вважаю, що іноземна мова важлива для

самовдосконалення» та пізнавальні мотиви «Відчуваю пізнавальний інтерес до навчання», « Маю задоволення від процесу навчання».

Менший вплив на вивчення іноземних мов мають такі зовнішні негативні мотиви як «Вивчаю іноземну мову, тому що цього вимагає навчальна програма» та «Вивчаю іноземну мову, тому що так хочуть мої батьки».

Для позитивної мотивації підлітків важливим є поєднання пізнавальних та основних соціальних мотивів.

ВИСНОВКИ

1. Мова - засіб спілкування, який являє собою систему знаків для передавання, приймання і використання інформації. Спілкування відбувається засобами мовлення і реалізується через мовленнєвий процес. Таким чином формується мовленнєва діяльність, яка є своєрідним видом взаємодії між людьми в суспільстві та займає центральне місце у процесі психічного розвитку особистості.

Мовлення не може існувати без опанування мови, в той час як мова, яка є людським засобом спілкування, може існувати самотійно.

2. Виділяють три етапи процесу засвоєння мовлення:

- 1) розуміння і усвідомлення явища;
- 2) свідоме володіння ним;
- 3) інтуїтивне володіння мовним явищем.

3. Розглянувши вікові особливості вивчення іноземної мови, ми з'ясували, що існує біологічно обумовлений сприятливий період для вивчення іноземної мови. З настанням критичного моменту, здатність опанувати іноземну мову повною мірою втрачається. Критичний момент визначається настанням пубертатного періоду. Успішним періодом для вивчення іноземної мови деякі вчені вважають вік від 2 до 7 років, від 2 до 5 років або ж від 10 до 13 років. Неоднозначним є вплив вікових особливостей на формування різних аспектів мови.

4. Узагальнивши теоретичні уявлення на проблему мотивації, ми прийшли висновку, що мотивація виступає важливою рушійною силою будь якої діяльності. Існують різні трактування поняття мотивації. Мотивацію можна визначити як процес спрямування окремих дій на досягнення певних цілей. Мотивація внутрішньо обумовлена, але може залежати і від зовнішніх чинників.

5. Серед факторів, які впливають на формування мотивації можна виділити наступні: зміст навчального матеріалу; організація навчальної діяльності; колективні форми навчальної діяльності; оцінка навчальної діяльності; стиль педагогічної діяльності вчителя; інтелект; психофізіологічні властивості індивіда.

6. Завданнями емпіричного дослідження були:

1. Виявити ставлення учнів до навчання загалом і до іноземної мови зокрема.
2. Виявити труднощі, які виникають у дітей під час оволодіння іноземною мовою.
3. Дізнатися думку педагогів щодо ставлення учнів до вивчення іноземної мови.
4. Виявити мотиви навчання, які впливають на вивчення учнями іноземної мови у школі та визначити їх пріоритетність.

Для проведення експерименту, були обрані такі методи наукового дослідження як анкетування, бесіда, аналіз педагогічної документації, спостереження.

7. Досліджуючи мотиваційний компонент при вивченні іноземної мови в учнів, було виявлено, що найвпливовішими мотивами для школярів є соціальні мотиви «бажання вільно володіти іноземною мовою, щоб спілкуватися з людьми з різних країн», «важливість іноземної мови для подальшого навчання», «бажання досягти успіхів у навчанні», «важливість іноземної мови для самовдосконалення», «бажання поїхати навчатися закордон» та пізнавальні «пізнавальний інтерес до навчання» та «задоволення від процесу навчання».

8. На основі проведеного повторного опитування, ми можемо стверджувати, що використані нами корекційні методи виявилися ефективними при формуванні позитивного ставлення учнів до вивчення німецької мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдеев А.П. Мотивы изучения иностранного языка. *Educational Technology & Society*. № 11(4). 2008. С. 310–322.
2. Арістова Н. О. Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих навчальних закладів : монографія. Київ : Гліфмедія, 2015. 240 с.
3. Артемов В. А. Психология обучения иностранным языкам. Москва : Просвещение, 1969. 279 с.
4. Асеев В. Г. Мотивация поведения и формирования личности. Москва : Мысль, 1976. 158 с.
5. Белявська О. О. Перцептивні стилі – запорука ефективного навчання. *Збірник наукових праць*. 2015. № 18 (1). С. 30–36.
6. Божович Л.И. Проблемы формирования личности. Избранные психологические труды / под.ред. Д.И. Фельдштейна. 3-е изд. Москва – Воронеж, 2001. 352 с.
7. Выготский Л. С. Мышление и речь. Психологическое исследование. Москва : Государственное Социально-Экономическое Издательство, 1934. 323 с.
8. Гладиш Т. Формування мотивів і мотивації навчально-пізнавальної діяльності як психолого-педагогічна проблема. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 6 (1). С. 150–155.
9. Горелов И. Н., Седов К. Ф. Основы психолингвистики : учеб. пособ. Москва : Лабиринт, 2001, 304 с.
10. Гусак Л. Є. Мнемічна діяльність молодших школярів у процесі їх асоціативного навчання іноземної мови. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2013. № 39. С. 242–249.
11. Данилова Н. Н. Психофизиология : учеб. для вузов. Москва : Аспект Пресс, 2000. 373 с.

12. Демарева В. А. Физиологические факторы успешности усвоения английского языка русскоговорящими студентами и школьниками : дис...канд. биол. наук : 03.03.01 / Национальный исследовательский Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского. Нижний Новгород, 2017. 198 с.
13. Дуброва О. М. Навчальна мотивація як специфічний компонент навчальної діяльності. *Вісник Черкаського університету*. 2016. № 14. С. 30–37.
14. Елисеева И. И. Эконометрика : учеб. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Финансы и статистика, 2007. 576 с.
15. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке : Кн. для учителя. 2-е изд. Москва : Просвещение, 1985. 160 с.
16. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе. Москва : Просвещение, 1991. 222 с.
17. Изучение мотивации поведения детей и подростков / под редакцией Л.И. Божович и Л.В. Благонадежиной. Москва : Педагогика, 1972. 352 с.
18. Іллін Є. П. Мотивація і мотиви : навч. посіб. Тернопіль : Богдан, 2013. 512с.
19. Казанцева Л. І. Теоретичні питання формування дитячого білінгвізму: психолінгвістичні і психо-педагогічні аспекти. *Наукові записки РДГУ*. 2015. № 11(54). С.141–145.
20. Калмикова Л. О., Калмиков Г. В., Лапшина І. М., Харченко Н. В. Психологія мовлення і психолінгвістика : навч. посіб. / Переяслав–Хмельницький педагогічний інститут : Переяслав–Хмельницький : Фенікс, 2008. 245 с.
21. Климчук В. О., Горбунова В. В. Внутрішня мотивація учбової діяльності молоді : теорія, методика, програма розвитку : монографія. Житомир : ЖДУ ім. І.Франка, 2014. 110 с.
22. Кобзарь А. И. Прикладная математическая статистика. Москва : Физматлит, 2006. С. 626-628.

- 23.Крилова-Грек Ю. М. Психолінгвістичні аспекти навчання іноземної мови дорослої аудиторії. URL: <https://www.academia.edu> (дата звернення: 06.12.2020).
- 24.Крупич С. О. Психологічні особливості мовленнєвої діяльності як виду свідомої активності особистості. *Психологічні перспективи*. 2013. Випуск 22. С. 78–86.
- 25.Кудинова Н. В. Изучение продуктивности усвоения иностранного языка в разных возрастных группах. *Вестник РУДН, серия Психология и педагогика*. 2011. № 2. С. 75–80.
- 26.Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. Москва : Просвещение, 1969. 214 с.
- 27.Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Политиздат, 1975. 130 с.
- 28.Літвінова О. В. Мовленнєва дільність – психолінгвістична проблема. *Науковий часопис. Спеціальна психологія* С. 343–346.
- 29.Лозова О.М. Психологічні аспекти засвоєння іноземної мови: навч.-метод.посіб. Київ, 2010. 143 с.
- 30.Лурия А. Р. Основы нейропсихологии : учеб. пособие. Москва : Академия, 2003. 384 с.
- 31.Мазуренко В.А. Типи міжкульової асиметрії. *Психологічні перспективи*. 2013. № 22. С. 112–122.
- 32.Максименко С. Д., Зайчук В. О., Клименко В. В., Папуча М. В., Соловієнко В. О. Загальна психологія / за заг. ред. Максименка С. Д. Вінниця : Нова книга, 2004. 704 с.
- 33.Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. Москва : Просвещение, 1983. 96 с.
- 34.Маслоу А. Мотивация и личность. Санкт–Петербург : Питер, 2018. 400 с.

35. Мошкова Е. И. Психологические особенности учащихся и трудности обучения иностранному языку. *Мир Науки*. 2016. Т. 4, № 6 (ноябрь - декабрь). URL: <http://mir-nauki.com/vol4-6.html> (дата звернення: 06.12.2020).
36. Немов Р.С. Психология : учеб. для студ. высш. вед. вчед. завед.: в 3 кн. Москва : ВЛАДОС, 2003. Кн. 3 : Общие основы психологии. 688 с.
37. Онуфрієва І. Л., Онуфрієва Л. А. Структура іншомовної мовленнєвої діяльності: психологічний аспект. *Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України*. 2011. № 13. С. 173–184.
38. Онуфрієва Л. А., Онуфрієва І. Л. Психологічні аспекти навчання лексиці і читанню іноземною мовою. *Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України*. 2010. № 9. С. 193–202.
39. Орлова Н., Кучай Т. Вікові особливості вивчення іноземної мови. *Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки*. 2011. № 99. С. 147–158.
40. Особистісне зростання в умовах трансформації сучасного суспільства : монографія / за наук. ред. Л. П. Журавльової. Житомир, 2020. 308 с.
41. Павелків Р. В. Загальна психологія. Київ : Кондор, 2017. 570 с.
42. Рогова Г. В., Рабинович Ф. М., Сахарова Т. Е. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. Москва : Просвещение, 1991. 287 с.
43. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : в 2 т. Москва : Педагогика, 1989. Т. 1. 488 с.
44. Рудестам К. Групповая психотерапия. Санкт–Петербург : Питер Ком, 1999. 384 с.
45. Ружин К. М. Реалізація зіставного підходу при вивченні другої іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах. *Вісник Запорізького національного університету*. – 2011. № 3 (16). С. 69–74.

- 46.Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.
- 47.Сасенко Н. Вдосконалення механізмів пам'яті в процесі вивчення іноземної мови. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. №8 (ч. 2). С. 97–103.
- 48.Селезньова Н. П. Кореляційний аналіз навчального процесу на прикладі підсумкових оцінок учнів. *Вісник НТУУ«КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць*. 2012. № 1 (34). С. 139–145.
- 49.Гадєєва М., Купчик Л. Лінгвопсихологічні особливості вивчення іноземних мов у школах німецькомовних країн. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 4 (80). С. 44–48.
- 50.Гарнопольский О.Б. Принцип мотивационной достаточности как ведущий среди принципов обучения английскому языку для профессионального общения на основе конструктивистского подхода. *Вісник Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля. Педагогіка і психологія, Дніпропетровськ, 2012 . №2(4) . С. 110 – 115.*
- 51.Татарчук Д. П. Математически методы в психологии : учеб. пособ. 4-е издание. Орск : ОГТИ. С. 241.
- 52.Токарева Н. М. Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ, 2017. 548 с.
- 53.Тригуб Г. В. Сучасна нейролінгвістика у вивченні проблеми критичного віку під час оволодіння іноземної мови. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2015. № 3 (36). С. 407–413.
- 54.Тылец В. Г. Психология обучения иностранным языкам (историко-теоретический аспект) : автореф. диссертации ... д-ра психолог. наук : Санкт-Петербург, 2006. 43 с.
- 55.Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. Москва : Педагогика, 1986, С. 12–178.

- 56.Холмакова Ю. В. Мотивація до вивчення іноземних мов як феномен сучасної науки та практики. *Young Scientist* 2016. №4.1 (31.1) С. 103 - 105
- 57.Хомская Е. Д. Нейропсихология : 4-е изд. Санкт–Петербург : Питер, 2005. 496 с.
- 58.Цветкова Р. И. Мотивационная сфера личности современного студента: факторы, условия и средства её формирования в процессе профессионального становления : автореф. диссертации ... д-ра психолог. наук : Иркутск, 2007. 48 с.
- 59.Череповська Т. В., Падура М. Ф. Психологічні умови успішного вивчення іноземної мови. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького*. 2008. Том 10. № 2 (37). Ч. 5. С. 215–221.
- 60.Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. Харків : Прапор, 2004. 640 с.
- 61.Шепеленко Т.М. Психологические аспекты изучения иностранных языков. *Вестник ПНИПУ. Проблемы языкознания и педагогики* 2017. № 1. С. 117–125.
- 62.Шишлянникова Л. М. Применение корреляционного анализа в психологии *Психологическая наука и образование*. 2009. Т. 14. № 1. С. 98–107.
- 63.Шмир М. Ф. Мотивація навчання – важлива дидактична умова формування пізнавальної активності в контексті діяльнісного підходу. *Вісник ЧНУ ім. Б. Хмельницького серія «Педагогічні науки»*. 2019. № 4. С. 218–221.
- 64.Яременко Л. Мотивація навчального процесу як педагогічна проблема. *Вища освіта України*. 2014. № 13. С.69–74.

ДОДАТКИ

Анкета «Моє ставлення до вивчення іноземної мови» Додаток 1

АНКЕТА " Моє ставлення до вивчення іноземної мови"

* **Обязательно**

Вкажіть вашу стать *

 ▼

Ваш вік *

Мой ответ _____

Ваш клас *

 ▼

Дайте відповіді на питання:

Яке ваше ставлення до предмету «Іноземна мова»?

- Позитивне
- Негативне

Що вам подобається/не подобається у предметі «Іноземна мова»?

Мой ответ _____

З якими труднощами ви стикнулися під час вивчення іноземної мови? *

Мой ответ _____

Для чого я вивчаю іноземну мову? Оцініть кожну відповідь за 10-ти бальною шкалою.

Хочу вільно володіти іноземною мовою, щоб спілкуватися з людьми з різних країн. *

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Вважаю, що іноземна мова важлива для самовдосконалення. *

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Вважаю, що іноземна мова важлива для подальшого навчання. *

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Маю бажання досягти успіхів у навчанні. *

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Маю бажання поїхати навчатися за кордон. *

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Відчуваю пізнавальний інтерес до навчання. *

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Маю задоволення від процесу навчання. *

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Вивчаю іноземну мову, тому що цього вимагає навчальна програма. *

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Вивчаю іноземну мову, тому що так хочуть мої батьки. *

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Отправить

Никогда не используйте формы Google для передачи паролей.

Компания Google не имеет никакого отношения к этому контенту. [Сообщение о нарушении](#) - [Условия использования](#) - [Политика конфиденциальности](#)

Google Формы

Анкета

«Вивчення ставлення до навчання і до навчальних предметів»
(Розроблена Казанцевою Г.М.)

Стать:

Вік:

Клас:

Інструкція

Потрібно дати відповіді на питання, наведені нижче.

I. З усіх предметів, які вивчаються в школі, назви свої:

а) найулюбленіші _____

б) найбільш ненависні _____

II. Підкресли причини, які характеризують твоє ставлення до предмета.

Допиши ті, яких не вистачає.

№ п/п	Люблю предмет, тому що	Не люблю предмет, тому що
1	цей предмет цікавий	цей предмет нецікавий
2	подобається те, як викладає вчитель	не подобається те, як викладає учитель
3	предмет потрібно знати всім	предмет не потрібно знати всім
4	предмет потрібний для майбутньої професії	предмет не потрібний для майбутньої професії
5	предмет легко засвоюється	предмет важко засвоюється
6	предмет змушує думати	предмет не змушує думати
7	предмет вважається вигідним	предмет не вважається вигідним
8	вимагає спостережливості, кмітливості	не вимагає спостережливості, кмітливості
9	предмет вимагає терпіння	предмет не вимагає терпіння
10	предмет захопливий	предмет не захопливий
11	друзі цікавляться цим предметом	друзі не цікавляться цим предметом
12	цікаві окремі факти	цікаві лише окремі факти
13	батьки вважають цей предмет важливим	батьки не вважають цей предмет важливим

14	у мене хороші стосунки з вчителем	у мене погані стосунки з вчителем
15	вчитель часто хвалить	вчитель рідко хвалить

16	вчитель цікаво пояснює	вчитель нецікаво пояснює
17	отримую задоволення при його вивченні	не отримую задоволення при його вивченні
18	знання із предмету потрібні для вступу до вузу	знання із предмету не відіграють істотної ролі для вступу до вузу
19	предмет сприяє розвитку загальної культури	предмет не сприяє розвитку загальної культури
20	предмет впливає на зміну знань про навколишній світ	предмет не впливає на зміну знань про навколишній світ
21	просто цікаво	просто нецікаво

III. Чому ти взагалі навчаєшся? Підкресли найточнішу відповідь на це запитання і допиши ту, якої не вистачає.

1. Це мій обов'язок.
2. Хочу бути освіченим.
3. Хочу бути корисним суспільству.
4. Не хочу підводити свій клас.
5. Хочу бути розумним та ерудованим.
6. Хочу здобути повні і глибокі знання.
7. Хочу навчитися самостійно працювати.
8. Всі вчать і я – теж.
9. Батики примушують.
10. Подобається отримувати добрі оцінки.
11. Щоб похвалив вчитель.
12. Щоб товариші зі мною дружили.
13. Для розширення розумового кругозору.
14. Класний керівник примушує.
15. Хочу вчитися.

Анкета «Моє ставлення до вивчення німецької мови»

Клас:

Вік:

Дайте стверджувальну або заперечну відповідь

1. Чи подобається тобі навчальна дисципліна «Німецька мова»?
Так Ні
2. Як ти вважаєш, чи важливо знати німецьку мову?
Так Ні
3. Чи вивчав(ла) б ти німецьку мову якби не виставляли оцінок з цієї навчальної дисципліни?
Так Ні
4. Чи вибрав(ла) б ти навчальний предмет «Німецька мова» якби можна було самостійно обирати навчальні дисципліни?
Так Ні
5. Як ти вважаєш, чи знадобляться тобі в майбутньому знання, отримані на уроках німецької мови?
Так Ні
6. Чи відчуваєш ти напруження і дискомфорт перед уроками німецької мови?
Так Ні
7. Чи із задоволенням ти відвідуєш уроки німецької мови?
Так Ні
8. Чи подобається тобі на уроках німецької мови виконувати граматичні вправи, вчити нові слова, читати й перекладати тексти?
Так Ні
9. Чи подобається тобі на уроках німецької мови грати в ігри, брати участь у вікторинах, виконувати творчі завдання?
Так Ні
10. Чи хочеш ти знати німецьку мову?
Так Ні

Додаток 8

Критические значения коэффициента корреляции рангов Спирмена

<i>n</i>	<i>P</i>		<i>n</i>	<i>P</i>		<i>n</i>	<i>P</i>	
	0,05	0,01		0,05	0,01		0,05	0,01
5	0,94	–	17	0,48	0,62	29	0,37	0,48
6	0,85	–	18	0,47	0,60	30	0,36	0,47
7	0,78	0,94	19	0,46	0,58	31	0,36	0,46
8	0,72	0,88	20	0,45	0,57	32	0,36	0,45
9	0,68	0,83	21	0,44	0,56	33	0,34	0,45
10	0,64	0,79	22	0,43	0,54	34	0,34	0,44
11	0,61	0,76	23	0,42	0,53	35	0,33	0,43
12	0,58	0,73	24	0,41	0,52	36	0,33	0,43
13	0,56	0,70	25	0,49	0,51	37	0,33	0,43
14	0,54	0,68	26	0,39	0,50	38	0,32	0,41
15	0,52	0,66	27	0,38	0,49	39	0,32	0,41
16	0,50	0,64	28	0,38	0,48	40	0,31	0,40

Додаток 9

Комунікативний тренінг

З метою корекції самооцінки, набуття впевненості в собі, зниження рівня тривожності нами було розроблено і проведено комунікативний тренінг для підлітків.

Програма тренінгу спрямована на вирішення таких завдань:

1. Розвивати вміння пізнавати себе та інших.
2. Отримати психологічні знання.

Цикл розрахований на 9 занять, тривалість кожного від 60 до 90 хвилин, проводяться один раз на тиждень. Кількість учасників від 8 до 14 осіб. Кожне заняття обов'язково містить: ритуал вітання, основний зміст, рефлексію після кожної вправи, ритуал прощання.

На заняттях використовуються такі методичні засоби як бесіда, дискусії, різні варіанти психотехнічних ігор і вправ, самовираження в малюнках.

Заняття 1. Вступне

Мета: Налагодження контакту. Отримання інформації про учасників. Створення сприятливих умов для роботи, ознайомлення з основними принципами роботи психологічного тренінгу, засвоєння активного стилю і способів передачі і прийому зворотного зв'язку.

Вправа «Павутинка»

Учасники групи по колу передають клубок ниток, і кожен, взявши його до рук, називає своє ім'я та повідомляє щось про себе.

Таким чином відбувається краще пізнання один одного. Всі учасники стають зв'язаними між собою однією ниткою. Це допомагає відчувати себе членом групи і включитися в групову роботу.

Вправа «Привітатися без слів»

Мета: зниження емоційної напруги, тренування невербальних компонентів взаємодії.

Учасникам пропонується по черзі привітатися за допомогою яких-небудь оригінальних або незвичних жестів, без слів, без фізичного контакту.

Вправа «Ланцюжок»

Мета: Зняття тілесного і емоційного напруження, налаштування на подальшу роботу.

Учасники стають один за одним, перший рухається в певному ритмі, виконуючи якийсь рух рукою чи ногою, всі повинні рухатися в тому ж ритмі, виконуючи за ведучим рухи. Потім ведучий змінюється. І так кожен по черзі виконує роль ведучого.

Вправа «Груповий малюнок»

Мета: налаштувати учасників на основну роботу, висловити в соціально допустимій формі накопичені почуття, переживання (в тому числі і негативні), а також розвивати самосвідомість та здатність до співпереживання.

Кожен учасник бере аркуш паперу, кольорові олівці і починає малювати те, що вважатиме за потрібне. За сигналом ведучого розпочатий малюнок передається сусіду, який продовжує його як власний. Вправа триває доти, доки малюнки не повернуться до учасників, які їх починали малювати. Наприкінці вправи кожен може свій малюнок змінити або залишити так як є. Після цього відбувається обговорення, обмін враженнями.

Завдання для учасників: «Сядьте так, щоб вам було зручно, заплющіть очі і пригадайте все, що ви робили сьогодні в групі, тільки в зворотньому порядку. Постарайтеся згадати все, що з вами відбувалося, нічого не пояснюючи і не коментуючи».

Підсумкова рефлексія заняття. Учасники дають зворотній зв'язок щодо ефективності заняття: що нового вони дізналися, що їм вдалося.

Завершуються заняття ритуалом прощання. (Учасники підходять один до одного, тиснуть руку і дякують за гарно проведений час).

Заняття 2. Тема «Зовнішність і характер»

Мета: Формування уявлення про зовнішні індивідуальні особливості людей; розвиток і закріплення навиків самоаналізу, сприяння глибшому саморозкриттю, яке сприяє саморозкриттю.

Ритуал вітання.

Вправа «Павутинка»

Мета: краще зрозуміти і пізнати один одного.

Учасники групи по колу передають клубок ниток, і кожен, взявши його до рук, розповідає, якими вміннями він володіє..

Вправа «Відображення почуттів»

Мета: краще розуміти емоційний стан іншого.

Перший учасник називає емоційно забарвлену фразу. Другий повторює її і повідомляє, яке, на його думку, почуття відчуває перший. Після цього, він називає свою фразу, яку повторює і розшифровує третій учасник і т.д. Підбиваючи підсумки вправи, ведучий пропонує обговорити, в яких ситуаціях розуміння емоційного стану співрозмовника допомагає спілкуванню.

Обговорення.

Вправа «Сильні сторони»

Мета: розвиток навичок взаємної підтримки у спілкуванні.

Учасники діляться на пари. Один з учасників впродовж хвилини чи двох розповідає партнеру про свою складну ситуацію чи проблему. Інший, вислухавши, повинен проаналізувати ситуацію таким чином, щоб знайти сильні сторони в поведінці партнера і детально розказати йому про них, починаючи аналіз словами: «Все одно ти молодець, тому що...». Після цього учасники міняються ролями.

Питання на обговорення. «Чи всі змогли відреагувати на розповідь партнера належним чином? Хто не зміг цього зробити? Що відчував той, кому була спрямована підтримка?» У випадку, якщо хтось з учасників не впорався з завданням, «сильні сторони» знаходять всією групою за допомогою ведучого.

Вправа «Мені подобається в собі»

Мета: формування позитивного самосприйняття, підвищення впевненості в собі, зниження комунікативної напруги, стимуляція вербальної активності.

В парах впродовж 1-2 хвилин один учасник розповідає про себе все, що йому в собі подобається, другий слухає. Потім, за сигналом ведучого учасники міняються ролями. Питання на обговорення: «Які труднощі у вас виникли під час виконання вправи?»

Вправа «Автобус»

Мета: тренування навичок в передачі і розумінні одержаної невербальної інформації.

Учасники розбиваються на пари. Їм необхідно уявити, що кожен з них їде в автобусі й раптом бачить в зустрічному автобусі людину, яку давно не зустрічав. Їм необхідно домовитися про зустріч в якомусь певному місці в певний час протягом 1-2 хв, поки автобуси стоять на світлофорі. Питання для обговорення: «Чи вдалося домовитися про зустріч? За допомогою яких жестів ви розуміли один одного?».

Метод «Зрозумій»

Спрямований на розвиток емпатійних можливостей, почуття такту, толерантності, емоційного інтелекту (вміння керувати своїми емоціями та емоціями інших людей).

Учасникам пропонується сісти в коло і по черзі коротко розповісти про ситуації, в яких з ними повелися несправедливо. Сусід ліворуч повинен переказати цю історію якомога точніше, а також спробувати зрозуміти і передати почуття оповідувача. Автор історії, в свою чергу, оцінює точність переказу.

Рефлексія: Що мені сподобалося сьогодні? Якого кольору мій настрій

Завершуються заняття ритуалом прощання. (Учасники підходять один до одного, тиснуть руку і дякують за гарно проведений час).

Заняття 3. Подолання невпевненості в собі

Мета: навчитися долати невпевненість, скутість.

Ритуал вітання.

Вправа «Подаруй посмішку».

Мета: навчитися знімати скутість обличчя за допомогою посмішки, підтримувати посмішкою, бажати добра навколишнім; створити і підтримувати позитивний емоційний фон; усувати страхи.

Психолог пояснює підліткам значення посмішки у житті та самопочутті людини. Напруження м'язів не тільки відображає, а й формує поганий настрій, втому, негативні емоції. Мають бути напруженими тільки ті м'язи, що необхідні, всі інші повинні бути розслабленими. Цілком розслаблена людина стирає всі негативні емоції. Посміхайтесь! За серйозного виразу обличчя напружені 17 м'язів, в посмішці - 7. Фізіологічний сміх - це вібрація й масаж, що знімають напруження. Посмішка покращить настрій вам і навколишнім, для посмішки шукайте приводу, провокуйте посмішку.

Усі учасники групи беруться за руки і дарують один одному посмішки: кожен підліток повертається до свого сусіда праворуч або ліворуч і, побажавши йому чогось гарного, посміхається. Той у свою чергу посміхається наступному сусідові і т.д.

Притча.

Звернувся якось до Наставника юнак за порадою:

– Допоможи мені, благаю! Важко жити мені, зовсім нічого не радує на цьому світі. Тому що відчуваю себе безпорадним і бездарним, абсолютно нікому не цікавим і не потрібним... Слова доброго не чую ні від кого, окрім образ і принижень... Дай пораду, мудрий Наставнику, як змінити таке ставлення людей?

Старий чоловік, неуважно вислухавши хлопця, поспіхом сказав:

– Гаразд, але маєш спочатку зробити для мене діло – надзвичайно важливе і термінове. А вже потім і про твої справи можна буде поговорити.

Що тут поробиш? Хлопчина вкотре засмутився – і Наставнику його негаразди були теж непотрібні...

Старий мудрець зняв із своєї руки невелику каблучку із маленьким камінчиком:

– Візьми в конюшні мого найкращого чорного рисака і негайно мчи на Східну площу. Продай там мою каблучку, але не віддавай дешевше, як золота монета! І негайно повертайся!

Хлопець так і зробив. Яким же було його розчарування, коли він дізнався, що не отримає на ринку і близько золотої монети. Люди відверто кепкували і сміялись з нього, і лише якийсь старий продавець зжалився над юнаком і пояснив, що той просить дуже високу ціну за перстень. В кращому випадку він отримає тільки срібну монетку, і то – якщо йому дуже повезе.

Юнак, дуже сильно засмучений, ні з чим повернувся до Наставника.

– Пробач, Наставнику, не виконав я твого завдання – не продав твого перстня і не приніс тобі золоту монету. Сказали люди, що він стільки не коштує....

– Ти велике діло зробив, сину мій! – посміхнувся Наставник. – Ти спробував встановити вартість каблучки. А, може, ти не там шукав справжніх експертів? А давай-но злітай до справжнього цінителя золотих виробів – майстра ювелірних справ. Але знай: яку б ціну ти не почув – не погоджуйся, а мчи назад до мене...

Майстер ювелірних справ довго і прискіпливо вивчав каблучку, чимось натирав її, через велику лупу роздивлявся. Зрештою, промовив:

– Найбільше, що запропоную сьогодні, – це шістдесят три золоті монети. Але якщо зачекаєш кілька днів – то ще набавлю десять монет...

– Скільки?! – вигукнув, не повіривши власним вухам, хлопчина. І швидко-швидко помчав до Наставника із радісною звісткою.

- Послухай мене, сину, – посміхнувся йому Наставник. – Я й не збирався продавати свій перстень. Надто цінний він для того базарного кагалу. Запам'ятай наступне: ти теж – людина надзвичайної цінності. Ти – унікальна і неповторна особистість. І далеко не кожен зможе це розгледіти і зрозуміти. Шукай свого справжнього цінителя. То хіба варто для цього ходити по ринку, сподіваючись, що ним виявиться кожен перехожий?"

Ви неповторна, унікальна особистість. Цілий окремий всесвіт, з сформованим відношенням до життя.

Обговорення.

Вправа «Встаньте з місць»

Мета: тренування впевненості, вміння інтуїтивно розуміти наміри інших людей і координувати з ними свої дії.

Учасники сидять по колу. Ведучий на пальцях «викидає» яку небудь кількість пальців. Повинні одночасно піднятися стільки учасників, скільки пальців показав ведучий. Заздалегідь домовлятися про способи виконання вправи не можна.

Обговорення. Хто чим керувався, приймаючи рішення, в який момент йому вставати.

Завершуються заняття ритуалом прощання. (Учасники дякують один одному за гарно проведений час)

Заняття 4. «Самопрезентація»

Мета: Подолання страху публічного виступу.

Ритуал вітання.

Вправа «Крокодил»

Мета: Відпрацювання навиків впевненого початку спілкування, впевненої поведінки.

По колу стоять однакові стільці. На вході в коло ставляться імпровізовані ворота з двох столів або двох стільців через які будуть заходити учасники. Навпроти входу, на одному зі стільців сидить ведучий, поклавши руки на сусідні стільці. Кожен учасник повинен зайти в групу через ворота і сісти на стілець як свій, як господар, а не гість. Ведучий виконує роль «Зеленого крокодила», який дуже спостережливий і любить всіх оцінювати за певними параметрами. Ведучий підкреслює, що оцінює не переваги чи недоліки учасників, а зовнішні прояви їх

поведінки з моменту входу в коло і до моменту сідання на стілець. Словами крокодила будуть «Упс» і «Окей». Якщо учасник все робить вірно – чує «Окей». Як тільки чує «Упс», він виходить за ворота і розпочинає вхід спочатку. Варто пам'ятати, що 3-4 спроба для учасників повинні бути позитивними. Це обов'язково!

Основні параметри

Дії учасника	«Окей»	«Упс»
Чи впевнено йде?	Впевнено	Зупиняється в колі,

		невпевнено оглядається
Чи вітається з тими, хто вже є в колі?	Говорить: «Привіт», навіть потискає руку	Не вітається. Вітається тільки з ведучим.
Чи дивиться в очі, коли вітається з учасниками, які вже в колі?	Дивиться.	Не дивиться. Дивиться тільки на ведучого.
Куди сів?	На стілець поряд з ведучим. На стілець, де лежала рука ведучого. На крайні два стільці, якщо при цьому оглянувся, привітався з іншими учасниками в колі, підійшовши до них; робив це все неспішаючи (тобто його вибір був усвідомленим і впевненим).	На два крайніх стільці біля воріт, якщо в колі залишалися ще 1-2 вільних місця, крім цих крайніх. На два крайніх стільці біля воріт, якщо в колі залишалися ще більше двох вільних місць, крім цих крайніх. Групується тільки в одному місці кола, якщо це 4-й учасник (тобто всі сідають в одному місці, при цьому більша частина стільців вільна).
Як сів на стілець?	Вільно і повністю, ніби це його власний стілець.	Помацав його спочатку, поправив, а потім сів. Сів на край стільця або не впевнено.

Міні-лекція психолога.

Обговорення інформації про те, які психологічні сигнали допомагають нам при налагодженні контакту. Комунікативні сигнали бувають вербальні, невербальні і паралінгвістичні.

Вербальні сигнали, які сприяють налагодженню контакту: чітке привітання, звертання до людини по імені, пропозиція сісти.

Невербальні сигнали, які сприяють налагодженню контакту:

а) проксеміка: кут повороту тіла від 45 до 90 градусів (бокове положення) передає повідомлення: «В мене немає агресивних намірів»; дистанція (залежно від ситуації і типу співрозмовників): інтимна (0-45 см), особиста (45-60-120см), соціальна (120-210-360см), публічна (360 і більше см); позиція «на рівних»(співвідношення рівнів у вертикальній площині таке, що очі співрозмовників знаходяться на одному рівні).

б) пози: - відкрита, а не закрита (несхрещеність рук, розвернутий корпус і голова, відкриті долоні, розслаблені м'язи, контакт очей); асиметрична, а не симетрична.

в) міміка: - посмішка; живий, природний вираз обличчя.

г) погляд: тривалість контакту очей 3-5 с.; частота контакту – не рідше 1 разу за хв.; частота моргання 1раз в 3-5с.

д) танесика (рух співрозмовників в просторі). Не припустимі: ритмічні рухи, рухи великої амплітуди, різкі рухи, неритуалізовані торкання.

Паралінгвістичні сигнали при контакті: чітка мова, доброзичлива інтонація, середня гучність голосу, низька висота тону, помірна швидкість мовлення.

Вправа «Симпатія групи»

Мета: тренувати навички самопрезентації, розвивати мовленнєву компетентність, тренувати кмітливість.

Кожен з учасників отримує хвилину часу для того, щоб виступити перед групою. Виступ проходить в довільній формі. Це може бути усне мовлення, невелика акторська роль, демонстрація спортивних умінь та ін. Завдання – викликати своїм виступом симпатію групи. Кожен учасник оцінює виступ балами від 1 до 5, описуючи, наскільки викликана була симпатія виступаючим. Завдання виконується на невеликих аркушах паперу. Ведучий збирає аркуші й підраховує

бали виступаючих. Озвучує найвищі оцінки 3-5 учасників, які набрали найбільше балів. Весь список балів називати не рекомендується, оскільки це може викликати дискомфорт в учасників, які набрали не достатньо високі бали.

Обговорення.

Завершуються заняття ритуалом прощання. (Учасники підходять один до одного, тиснуть руку і дякують за гарно проведений час).

Заняття 5. Емоції і почуття.

Мета: навчитися відкрито висловлювати свої почуття.

Ритуал вітання.

Вправа «Мімічні маски»

Мета: рефлексія особливостей сприйняття, можливість усвідомити значення міміки у спілкуванні.

Кожен з учасників отримує записку із завданням за допомогою міміки виразити певні емоційні стани із 10 основних: щастя, здивування, страх, злоба, сум, відроза, презирство, інтерес, зніяковіння, рішучість. Через 1-2 хв. всі учасники представляють «маски». Учасники повинні постаратися знайти оптимальну і зрозумілу форму вираження, проявити фантазію.

Обговорення.

Вправа «Передай почуття голосом»

На папірцях написані почуття. Потрібно назвати фразу, вклавши в неї це почуття. Учасник стоїть при цьому до групи спиною. Завданням інших є визначити це почуття.

Обговорення.

Вправа «Зафарбовування контуру людини»

Мета: увага до власних почуттів і переживань, налагодження зв'язку між почуттям і його фізичним проявом.

Учасники отримують аркуші паперу з зображенням контуру людини. Під медитуючу музику групі пропонується пригадати, коли вони відчували те чи інше почуття, свої відчуття в тілі в цей час, а потім на контурі людини намалювати це почуття (бажано використовувати різні кольори). Ця вправа допоможе відчуті свої почуття як свою власність.

Вправа «Обмерзлі»

Мета: тренування навичок саморегуляції, емоційної стійкості в ситуаціях соціальної взаємодії. Учасники нерухомо сидять по колу і зображають «обмерзлих» - людей без емоцій, які не реагують ні на що, що відбувається навколо. Їм не можна закривати чи відводити очі, вони повинні дивитися лише вперед. Ведучий виходить в центр кола і намагається «розморозити» кого небудь з них – своїми жестами, мімікою викликати зворотню міміку або хоча б рух тіла. Заборонено лише торкатися

учасників і використовувати нецензурну лексику. Кого «розморозили», він виходить в коло і приєднується до ведучого. Тепер вони активізують інших

учасників вже вдвох. Кожен наступний «розмерзлий» приєднується до них. Хто протримається найдовше?

Обговорення. Що допомагало не реагувати на те, що відбувалося навколо, внутрішньо відмежовуватися від інших людей? В яких життєвих ситуаціях може знадобитися такий навик? Які дії оточуючих найлегше виводили з цього стану?

Релаксація.

Вмикається спокійна музика. Ведучий просить всіх розслабитися і увянути щось приємне. Коли музика стихає, учасники неспішаючи відкривають очі й займають свої місця.

Рефлексія.

За часовою стрілкою ведучий просить кожного висловитися про заняття, що сподобалося, вдалося, не вдалося.

Завершуються заняття ритуалом прощання. (Учасники підходять один до одного, тиснуть руку і дякують за гарно проведений час).

Заняття 6. Спілкування

Мета: Опрацювати навички вербального, невербального спілкування, навчитися відверто висловлювати свою думку.

Ритуал вітання.

Вправа «Три слова»

Мета: тренувати вміння швидко орієнтуватися в інформації, що надходить, об'єднувати її фрагменти, генерувати ідеї. Розвивати мовленнєву гнучкість. Вправа виконується в четвінках. Трьом учасникам пропонується придумати по одному слову на одну й ту ж букву, названу ведучим. Четвертий учасник придумує речення, використовуючи ці три слова. Потім учасники змінюються, щоб кожен мав можливість придумати слово і речення.

Обговорення. Кому яка роль більше сподобалася і чому? Які варіанти запам'яталися найбільше? Які були найцікавішими і найоригінальнішими? Чому?

Бесіда «Вміння слухати»

Важливою невербальною складовою процесу спілкування є вміння слухати. Коли людина уважно слухає іншу, в неї майже все – очі, поза, вираз обличчя розвернуті до співрозмовника. Все це має вплив на співрозмовника, допомагає

йому сформулювати свої думки, розкритися, бути максимально відвертим. Розсіяність, байдужість можуть призвести до протилежного результату.

Правила гарного слухання:

1. Повністю зосередити свою увагу на співрозмовнику.
2. Звертати увагу не лише на слова, а й на позу, міміку, жестикуляцію.
3. Перевіряти, чи ви правильно зрозуміли слова співрозмовника.
4. Спокійно реагувати на все, що говорить співрозмовник. Ніяких особистих оцінок і зауважень стосовно сказаного.
5. Не розпитувати. Будувати речення у стверджувальній формі.
6. Робити паузу. Давати співрозмовнику подумати.
7. Не боятися робити хибних припущень стосовно почуттів, які відчуває співрозмовник.

Вправа «Спина до спini»

Мета: опрацювати навички активного слухання.

Двоє учасників сідають на стільці спиною один до одного. Їхнє завдання – вести діалог на якусь цікаву обом тему впродовж 3-5 хвилин. Інші учасники грають роль мовчазних слухачів. Обговорення. Діти діляться своїми відчуттями. Чи легко було вести бесіду? Що було складно? Чи є задоволення від розмови?

Глядачі висловлюються стосовно своїх спостережень.

Вправа «Диспут»

Мета: навчитися аргументувати і доводити свою точку зору.

Учасники діляться на дві команди. Вирішується, яка команда займатиме одну з альтернативних позицій з якогось питання, наприклад: прихильники й противники «здорового харчування», «паління» і т.д. Аргументи на користь тієї чи іншої точки зору члени команд висловлюють по черзі. Обов'язковою вимогою є підтримка висловлювань суперника і уточнення суттєвості аргументації. Під час слухання, той з членів команди, чия черга висловлюватися наступним, повинен реагувати за допомогою угу-піддакувань і ехо, ставити уточнюючі питання, якщо зміст аргументації не зовсім зрозумілий. Аргументи на користь позиції своєї команди дозволяється наводити лише після того, як виступаючий якимось просигналізує, що його зрозуміли вірно (кивком голови).

Ведучий слідкує за послідовністю виступів, за тим, щоб той, хто слухає, здійснював підтримку висловлювань, не пропускаючи тактів, парафраз, використовуючи при цьому реакції відповідного такту. Учасникам не можна продовжувати думку співрозмовника, приписуючи йому не його слова.

Обговорення.

Завершуються заняття ритуалом прощання.

Заняття 7. Саморегуляція емоційних станів.

Мета: навчитися долати відчуття тривоги

Ритуал вітання.

Вправа «Політ до зірок»

Мета: зняття психоемоційної напруги і зниження м'язового затиску.

Коли народжується людина, на небі загоряється його зірка, щоб світити йому весь його вік. Вона горить так яскраво, що її рятувальної енергії вистачає на довгі-довгі роки, вона оберігає нас, рятує, дає надію і сили.

І сьогодні я пропоную зробити вам подорож, але це буде незвичайна подорож, ми зробимо політ до зірки, до своєї зірки.

Сядьте зручніше і закрийте очі. Зробіть глибокий вдих і видих...

Ви відчуваєте, як ваші ноги поступово відриваються від землі, а тіло стає невагомим, дуже легким і ви починаєте повільно-повільно підніматися вгору, до

неба. Подивіться вниз: все, що раніше вас оточувало (будинки..., вулиці..., дерева..., парки..., машини...) все стає маленьким, ледь помітним.

А якщо ви підніміть голову вгору, то побачите все те, що раніше здавалося недосяжним, далеким. От наближається небо. Ви летите крізь пухнасті хмари, поторкайте їх руками, нехай їх прохолода залишиться на ваших долонях. Ви стрімко летите повз холодних комет, а зараз пролітаєте повз сонця. Відчуйте його

приємне тепло, хай вона зігріє вас. Ви подорожуєте по величезному небесного світу, зустрічаєте різні зірки... А де ж Ваша зірка?.. Ось...вона... Подивіться, яка вона? Велика чи маленька? Холодна, як лід або гаряча, як полум'я багаття? Якого вона кольору? Може бути блакитна, жовта, червона?.. Якої вона форми? Кругла або загострена?

Доторкніться до своєї зірки і попросіть у неї все те, в чому ви потребуєте, що вам так необхідно: попросіть добра, щастя, спокою, здоров'я, затишку, гарного настрою...

А тепер обов'язково посміхніться їй і подякуйте свою зірку за все: за те, що вона просто існує, вона ваша, світить тільки для вас, що вона супроводжує вас усе життя, що вона дає вам сили і енергію...

А тепер нам необхідно повертатися додому. Попрощайтесь зі своєю зіркою і пообіцяйте, що тепер, у хвилини смутку, відчаю, тривоги ви будете пам'ятати, що у вас є ВОНА..., ви будете пам'ятати, що це - джерело сил, енергії, світла, добра...

Відчуйте, як поступово важчають ваші ноги, а тіло стає огрядним... ви починаєте свій шлях назад, додому. Ви летите крізь пухнасті хмари, поторкайте їх руками, нехай їх прохолода залишаться на ваших долонях. Ви стрімко летите повз холодних комет, а зараз пролітаєте повз Сонця.

Якщо ви підніміть голову вгору, то побачите все те, що раніше здавалося величезним, могутнім (зірки, комети, планети, хмари), поступово стає все менше

і менше... От наближається Земля. Річки, озера, луки, парки, будинки, люди... все стає більшим, більш помітним...

Збережіть у пам'яті ці почуття, які ви відчули сьогодні... І нехай ваша зірка далеко, але кожен раз, як тільки ви втомилися, або у вас сумний настрій, або вам просто потрібні свіжі сили...просто відвідайте її, зробіть це незвичайне подорож...

Коли я дорахую до 5, ви зможете відкрити очі і знову опинитися в цій кімнаті...

Рефлексія.

Вправа «5 ситуацій»

Мета: зниження особистісної тривожності, підвищення самооцінки.

Назвіть 5 ситуацій, які викликають і вас відчуття : «почуваюся добре». Відтворіть їх у своїй уяві, запам'ятайте відчуття, які при цьому виникнуть. Тепер уявіть, що ви кладете ці почуття в надійне місце і можете дістати їх звідти, коли забажаєте. Намалюйте це місце і назвіть ці відчуття.

Обговорення.

Заняття 8. Комунікативні навички і самооцінка.

Мета: Налагодження нових соціальних контактів.

Ритуал вітання.

Вправа «Комплімент»

Учасники стають у два кола – внутрішнє і зовнішнє. Ставши обличчям один до одного, говорять компліменти. По команді ведучого внутрішнє коло зміщується за часовою стрілкою, партнери змінюються. Все повторюється доти, поки кожен

учасник зовнішнього кола не зустрінеться з кожним учасником внутрішнього кола.

Вправа «Контакт поглядом»

Один з учасників виходить за двері. Всі інші вибирають трьох учасників, які хочуть вступити в контакт з тим, хто вийшов. Потім учасник повертається в кімнату і за поглядами намагається відгадати, хто хоче вступити з ним в контакт. Учасники заздалегідь проінструктовані, що погляди бажаючих контактувати повинні відрізнятися від поглядів інших (бути незвичними, сповненими думки й бажання контактувати). Не рекомендовані підказки такі як кивки головою, підморгування та ін. Вправа повторюється з усіма учасниками.

Обговорення.

Вправа «Звірина сімейка»

Мета: опрацювання вміння швидко знаходити спільну мову з іншими людьми.

Кожен учасник витягує картку з назвами членів звіриних сімейств (наприклад, бабуся мавпочка, тато кіт, дочка мавпочка, мама кішка і т.д.). По сигналу ведучого учасники читають свої картки і якнайшвидше, використовуючи звукові наслідування і рухи тваринки, зазначеної на картці, починають шукати членів свого сімейства. Коли звірина сім'я знайшла всіх членів своєї родини, повинні вишикуватися по старшинству (дідусь, бабуся, тато, мама і д.т.).

Вправа «Аплодисменти по колу»

Ведучий пропонує учасникам стати в коло і похвалити аплодисментами свого сусіда праворуч, потім учасники аплодують всім.

Рефлексія. Що сподобалося на занятті? Що викликало труднощі? Чому сприяло проведене заняття?

Завершуються заняття ритуалом прощання.

Заняття 9. Завершення.

Мета: підбити підсумки, зробити висновки.

Ритуал вітання.

Вправа «Валіза»

Мета: створення доброзичливої атмосфери.

Один із учасників групи виходить з кімнати, а інші збирають йому в далеку дорогу «валізу». В цю валізу кладуть те, що на думку групи, допоможе людині в особистісному зростанні, всі позитивні характеристики, які група особливо цінить в ньому. Але обов'язково вказують і на те, що заважає людині, над чим йому треба активно працювати. Вибирається секретар, який ділить аркуш навпіл. З одного боку пише «+», з іншого «-». Для гарної валізи потрібно не менше 5-7 характеристик з кожної сторони аркуша. Потім учасник заходить і йому зачитують і передають список. Процедура повторюється з кожним учасником. Обговорення. Після вручення всіх «валіз» учасники діляться своїми відчуттями і емоціями.

Обговорення всієї програми.

Проводяться підсумки проробленої роботи, обговорюється можливість застосування отриманих навичок в подальшому житті, проводяться вправи, які допомагають позитивно розпрощатися з групою.

ІГРИ

Гра «Schwarzer Peter»

Гра використовується для перевірки вивченого учнями лексичного матеріалу.

Мета: повторити та закріпити вивчені лексичні одиниці, розвивати навички роботи в групах, виховувати інтерес до розширення знань.

Обладнання: картки для гри (слово-переклад, der Apfel – яблуко та «Schwarzer Peter»).

Час виконання : 20-25 хвилин.

Хід гри:

Участь у грі може брати у будь-яка кількість учасників. Учням роздаються всі карточки по черзі, по одній, на яких написані слова німецькою мовою на інших картках їх переклад. Після цього учасники витягують по одній картці в сусіда справа. Завдання учасників скласти якнайбільше пар слів. Той, хто витягує карточки, які співпадають (слово-переклад, das Auge – око)кладуть на парту. Але є одна картка, яку не можна викидати – Schwarzer Peter. По мірі того, як співпадають картки, Schwarzer Peter встигає змінити усіх гравців. У кінці гри усі гравці, за винятком «Schwarzer Peter», складають пари. В учня, який програв, залишається картка – Schwarzer Peter.

Schwarzer Peter

der Kopf	das Auge	der Hals
----------	----------	----------

der Arm	die Hand	der Finger
der Fuß	das Bein	der Bauch
der Mund	die Nase	das Ohr
der Zahn		голова
шия	рука	око
ступня	кисть	палець
нога	живіт	рот
ніс	вухо	зуб

Гра «Хто знає більше слів»

Мета: розвиток мовленнєвих навичок

Обладнання: аркуші

Час виконання : 15-20 хв.

Хід гри: вчитель записує слово „Deutschland“ на дошці. Учні повинні скласти як найбільше слів з тих букв, які входять до складу слова „Deutschland“. Перемагає той, хто складе найбільше слів.

Гра «Снігова кулька»

Мета: розвиток мовленнєвих навичок

Обладнання: аркуші

Час виконання : 10-15 хв.

Хід гри: Учні діляться на команди по три- чотири людини. Кожна команда отримує букву, на яку мають починатися слова. Слова записуються в стовпчик, кожне нове слово повинне починатися на отриману букву і збільшуватися на одну букву. (буква-слово із двох букв-слово із трьох букв і т.д.).

Гра «Пантоміма»

Мета: використання вивчених дієслів в усному мовленні

Час виконання : 3-5 хв.

Хід гри: Учні за бажанням виходять на середину класу і за допомогою пантоміми або міміки показують якусь дію. Всі інші відгадують, називаючи вивчені дієслова.

Гра «Пазли»

Мета: розвивати навички командної роботи, навички читання, візуального сприйняття навчального матеріалу.

Хід гри: на аркуші паперу записується 4-5 речень різними кольорами. Аркуш розрізається, розділяючи всі фрази на частини. Перемішується. Учні, розділені на команди, збирають пазли. Перемагає команда, яка збрала першою.

Вправа «Elfchen»

Учні складають короткі віршики на задану тему, дотримуючись певної структури вірша.

Перший рядок – одне слово;

другий рядок – два слова;

третій рядок – три слова;

четвертий рядок – чотири слова;

п'ятий рядок – одне слово.

Winter.

Es schneit.

Alles ist weiß-

Ich habe gute Laune.

Fantastisch!

Мнемотехніка

З метою розширення образного мислення учнів, для розвитку образної пам'яті, з метою зменшення стресів від навчання та підвищення мотивації можна використовувати методи мнемотехніки.

Метод ключових слів (діти роблять так звані Eselbrücken «віслучі мости» - «вузлики на пам'ять»)

Для запам'ятовування нових слів можна використовувати метод ключового слова. До німецького слова додається додається ключове слово українською мовою, яке буде схоже на нього за звучанням.

Наприклад, потрібно запам'ятати слово Brille, яке перекладається як окуляри.

Діти закривають очі й кілька раз повторюють про себе Brille. Підбирають слово з української мови, яке схоже за звучанням. Наприклад, «бріль». Це слово буде

ключовим. Дітям пропонується придумати коротку історію, в якій взаємодіятимуть ключове слово (брить) і слово-переклад (окуляри). Діти в уяві створюють картинку (мнемокартинку), яка відображає придуману ситуацію.

Якщо німецьке слово схоже за звучанням з українським, то його можна запам'ятовувати в парі. Наприклад «Brücke» за звучанням схоже на «брюки». Можна уявити картину, як через річку у вигляді містка висять брюки.

Техніка складання акронімів (абревіатур)

Можна використовувати, наприклад, для запам'ятовування прийменників: ADUSO – aber, denn, und, sonder, oder.

Метод асоціацій

Головним в утворенні асоціацій є яскравість образу. Чим яскравішим є уявлення, тим простіше створювати зв'язки між ними. Відповідно запам'ятовується більше

слів. Асоціації мають бути нетиповими, смішними, безглуздими, тоді слова запам'ятовуються краще.

Слова можна запам'ятовувати за контрастом

groß – klein, schwarz – rot, jung – alt

Варианти компліментів

Nimm ein
KOMPLIMENT
 und verschenke es :

Schön, dass es dich gibt ...

Ich finde dich sehr anziehend!

Es ist schön, dich zu kennen!

Du hast eine Wahnsinns-Ausstrahlung!

Ich mag dich sehr!

Du bist eine fabelhafte Freundin!

Du bist ein toller Freund!

Du bist einfach bezaubernd!

Du redst betörend!

Du bringst mich zum Lachen!

Du hast tolle Haare!

Ich mag deine Stimme!

Wenn du lachst, geht die Sonne auf...

Du hast wunderschöne Augen!

Du bist ein wunderbarer Mensch!

Ich höre dir so gerne zu...

Додаток

Процедура визначення кореляційних зв'язків

Коефіцієнт кореляції Спірмена може мати значення від «-1» до «1», чим ближче значення до одиниці, тим тісніший зв'язок.

Знаки «+» чи «-» показують напрямок зв'язку. Якщо коефіцієнт кореляції негативний, то зв'язок зворотній, якщо коефіцієнт позитивний, то прямий зв'язок. Якщо коефіцієнт кореляції дорівнює «0», то зв'язок між величинами практично відсутній [48].

При ранжуванні іноді виникають ситуації, коли неможливо знайти істотні відмінності між об'єктами та величиною прояву ознаки. У такому випадку об'єкти називають зв'язаними. Таким об'єктам назначають однакові середні ранги, при цьому сума всіх рангів залишається такою, як і за відсутності зв'язаних рангів.

При наявності зв'язаних рангів ранговий коефіцієнт кореляції Спірмена обчислюють за формулою [48]:

$$\rho = 1 - \frac{6 \sum_{i=1}^n (r_i - s_i)^2}{\frac{1}{6}(n^3 - n) - (T_r + T_s)}, \quad (3.2)$$

де

$$T_r = \frac{1}{12} \sum_{i=1}^{m_r} (t_r^3 - t_r); \quad T_s = \frac{1}{12} \sum_{i=1}^{m_s} (t_s^3 - t_s), \quad (3.3)$$

m_r, m_i - число груп однакових рангів у змінних X і Y ; t_r, t_s - число рангів, які входять в групу однакових рангів змінних X і Y .

При використанні коефіцієнта рангової кореляції умовно оцінюють щільність зв'язку між ознаками, вважаючи значення коефіцієнта менше 0,3 – ознакою слабкої щільності зв'язку; значення більше за 0,3 але менше за 0,7 – ознакою помірної щільності зв'язку. Альтернативним варіантом визначення щільності зв'язку є використання шкали Чедокка (табл.3.5) [14]

Таблиця 3.5

Шкала Чедокка (градація щільності зв'язку між явищами)

Коефіцієнт кореляції	0,1 — 0,3	0,3 — 0,5	0,5 — 0,7	0,7 — 0,9	0,9 — 0,99
Інтерпретація	слабка	помірна	помітна	висока	досить висока

Статистична значущість отриманого коефіцієнта оцінюється за допомогою-критерія Стьюдента, який визначається за формулою [51. 95.]:

$$T_{\Phi} = |\rho| \sqrt{\frac{n-2}{1-\rho^2}}, \quad (3.4)$$

де ρ – коефіцієнт кореляції, n – кількість ознак, які корелюються.

Величина T_{Φ} перевіряється на рівень значущості за таблицею [51, 242] для t -критерія Стьюдента. Кількість ступенів свободи у цьому випадку дорівнюватиме $k = n - 2$.

Якщо вираховане значення t -критерія менше ніж табличне при заданій кількості ступенів свободи, то статистична значущість взаємозв'язку, що спостерігається, відсутня. Якщо більша – то кореляційний зв'язок вважається статистично значущим.

